

กำเนิดและความเปลี่ยนแปลงของสื่อปาตานี, 2555-2557: จากวิทยุกระจายเสียง สู่การสื่อสารออนไลน์¹

Formation and Transition of Patani Media,
2012-2014: from Radio Broadcasting to
Online Communication

ณภัค เสรีรักษ์²

Napak Serirak

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอกำเนิดและความเปลี่ยนแปลงของสื่อท้องถิ่นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทยตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2555 จนถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยเจาะจงสื่อปาตานีสององค์กรคือ สถานีวิทยุ Media Selatan และสำนักสื่อ Wartani ข้อมูลหลักมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารและกองบรรณาธิการสื่อทั้งสององค์กรข้างต้น บทความเสนอว่า สำหรับกรณีสื่อท้องถิ่นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทย ความเป็นสถาบันหรือความเป็นมืออาชีพขององค์กรสื่อไม่ว่าจะเป็นประเด็นความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) และการไม่ฝักใฝ่หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง (impartiality) นั้นมีส่วนสำคัญในการทำให้ตัวสื่อเองมีฐานะเป็นขบวนการทางสังคมด้วย

คำสำคัญ: สื่อท้องถิ่น, สื่อปาตานี, ความเป็นองค์กร, ขบวนการทางสังคม

Abstract

This article examines the formation and transition of “Patani media” or “three southernmost provinces [of Thailand] local media” from 2012 until the 2014 coup, by focusing on two self-proclaimed Patani media organizations: *Media Selatan* radio station and internet-based media organization *Wartani*. Core data of this article is gathered from interviews and discussions with director of *Media Selatan* and editors of *Wartani*. The article proposes that, for Patani media, objectivity and impartiality, which are often regarded as descriptors of professionalism of media organization, play a crucial part in combining the roles of media organization and social movement activism.

Keywords: Local Media, Patani Media, Organizational, Social Movement

เกริ่นนำ

สถานการณ์ความขัดแย้ง โดยเฉพาะที่นำไปสู่บรรยากาศของความรุนแรงในบริเวณที่เรียกกันว่า “ปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้”³ มีคู่ขัดแย้งหลักคือรัฐไทยและขบวนการเอกราชปาตานี นอกจากการใช้ความรุนแรงเชิงกายภาพ ความเคลื่อนไหวของการเจรจาต่อรองก็เป็นไประหว่างคู่ขัดแย้งหลักข้างต้น ขณะที่ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กลับไม่มีส่วนร่วมในการต่อรองโดยตรงกับคู่ขัดแย้งหลักทั้งสองมากนัก ทั้งที่เป็นผู้มีส่วนได้รับผลกระทบโดยตรงจากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น เวทีสาธารณะและสื่อสารมวลชนจึงดูจะเป็นพื้นที่หรือช่องทางที่ทำให้เกิดการสนทนา ทั้งระหว่างกัน ไปจนถึงการสนทนากับผู้มีอำนาจในการใช้ความรุนแรงทั้งสองฝ่ายได้

อย่างไรก็ตาม ด้วยความขัดแย้งทางการเมืองที่ถือกันว่าเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐและเอกภาพของความเป็นชาติ สื่อสารมวลชนกระแสหลัก (mainstream media) จึงมักนำเสนอเรื่องราวข่าวสารในลักษณะที่เป็นอนุรักษ์นิยม

ต่อความเป็นรัฐและชาติ หรืออีกนัยหนึ่งถือเอาความมั่นคงและเอกภาพเป็นจุดยืนตั้งต้นโดยปราศจากการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อจุดยืนเหล่านั้น ขณะที่สื่อทางเลือก (alternative media) ที่นำเสนอเรื่องราวหรือข้อมูลที่แตกต่างออกไปจากสื่อกระแสหลัก เสนอเรื่องราวที่ไม่ได้รับการพูดถึง โดยเฉพาะข้อมูลที่ชี้ให้เห็นความบกพร่อง ไปจนถึงความรุนแรงที่ก่อโดยรัฐเอง จึงถูกกล่าวหาว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ หรือไม่ก็ถูกปิดกั้นให้เป็นสื่อของขบวนการต่อต้านรัฐ ดังที่สำนักข่าวประชาไท เคยเผชิญในช่วงที่เกาะติดทำข่าวหลังการสังหารหมู่ที่ตากใบเมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยตั้งคำถามต่อการซ้อมทรมานของเจ้าหน้าที่ (ดู ฮาเบอร์คอร์น, 2557) ในทำนองเดียวกันกับที่สำนักสื่อ Wartani สื่อท้องถิ่นปาตานีต้องประสบในการนำเสนอเรื่องราวที่พาดพิงหรือโต้แย้งเจ้าหน้าที่รัฐ ดังที่ผู้ปฏิบัติงานของ Wartani กล่าวไว้ว่า *“เราถูกมองว่าเหมือนกับเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายขบวนการ [แบ่งแยกดินแดน] เอาแต่เนื้อหาที่พาดพิงรัฐตลอด เหมือนกับว่าเนื้อหาที่เราเล่นไปยันกับรัฐตลอด”* (ซาฮารี เจ๊ะหลง, 2557) จึงทำให้ *“การวางตัวในพื้นที่ของ Wartani ก็ลำบาก เราต้องระวังทั้งสองว่าจะอยู่ตรงกลางอย่างไร”* (อิสมาอิล ฮายีแวงจี, 2557)

การทำงานของสื่อสารมวลชนมักถูกตั้งคำถาม โดยเฉพาะที่สัมพันธ์กับประเด็นเรื่อง “ความเป็นกลาง” หรือการนำเสนออย่างเป็น “วัตถุวิสัย” (objectivity) ในความหมายที่ต้องแยก “ข้อเท็จจริง” ออกจาก “ความเห็น” การนำเสนอทรรคนะในการถกเถียงอย่างสมดุล ตลอดจนความน่าเชื่อถือและพิสูจน์ได้ของข้อมูล (McNair, 1998: 68-70; วรพล พรหมิกบุตร, 2540) อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายลักษณะ อาทิ ความเป็นกลางและวัตถุวิสัยเป็นคุณลักษณะเชิงชนชั้น หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็น “จุดยืน” หนึ่ง ๆ ที่สัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมกับจุดยืนอื่น ๆ เท่านั้น จึงไม่มีความจริงแท้ที่เป็นกลางและวัตถุวิสัย (McNair, 1998: 71-73) สำหรับกรณีของ “สื่อทางเลือก” ที่ปฏิบัติงานในสถานการณ์ความขัดแย้งอย่างปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ผู้เขียนเห็นว่าความเป็นกลางไม่จำเป็นต้องเป็นเป้าหมายในตัวเองแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นจุดยืนหนึ่งที่สามารถเป็นหนทางไปสู่เป้าหมายได้ด้วย ซึ่งจะกล่าวต่อไปในประเด็นนี้

ทั้งนี้ แม้ว่าการนิยามสื่อทางเลือกจะมีอยู่อย่างหลากหลายแนวทาง และ ไม่จำกัดอยู่เพียงการ “ไม่ใช่ (สื่อ) กระแสหลัก” (non-mainstream) ไม่ว่าจะเป็นการนิยามผ่านการเลือกนำเสนอข่าว โดยเฉพาะการขบเน้นความเป็นการเมือง (politicize) ให้กับเรื่องราวที่ถูกกดทับ (repression of events) (Fiske, 1992, อ้างจาก Atton, 2002: 11) นิยามอย่างสัมพันธ์กับกลุ่มคนส่วนน้อยซึ่งไม่มีพื้นที่สื่อสาร นิยามจากเป้าหมายทางเศรษฐกิจอย่างการไม่แสวงหากำไรและนำเสนอประเด็นที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม นิยามจากการมีเป้าหมายเพื่อวิพากษ์วิจารณ์และเปลี่ยนแปลงสังคม ฯลฯ (ดู Atton, 2002: 9-19; Sandoval and Fuchs, 2010) ในบทความนี้ ผู้เขียนเลือกใช้นิยามที่สัมพันธ์กับประเด็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมและแสดงให้เห็นทรศนะต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประกอบกับความหมายว่าด้วยการเป็นสื่อที่นำเสนอประเด็นที่มาจาก/เป็นของสังคมตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งมีส่วนร่วมโดยตรงกับประเด็นปัญหาและกระบวนการสื่อสารตั้งแต่กระบวนการผลิต กล่าวคือ ทำความเข้าใจสื่อชุมชน-สื่อท้องถิ่น (community media) ลักษณะหนึ่งที่ว่า “สื่อรากหญ้า” (grassroots media) (Traber, 1985, อ้างจาก Atton, 2002: 16-17) ในฐานะที่เป็น “สื่อทางเลือก” ที่ทำหน้าที่เชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม (Sandoval and Fuchs, 2010)

บทความนี้ตั้งต้นจากคำถามเบื้องหลังที่ว่า ภายใต้บรรยากาศของสถานการณ์ความขัดแย้งที่เปี่ยมด้วยความรุนแรง ทำไมคนกลุ่มหนึ่งจึงคิดว่าการสื่อสารเป็นทางออก และพวกเขาทำอะไรเพื่อสนับสนุนความคิดนั้น คำถามดังกล่าวนำมาสู่วัตถุประสงค์ของบทความนี้ อันประกอบไปด้วย ประการแรก เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขที่เอื้อต่อการกำเนิดและที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของสื่อท้องถิ่นปาดานี และประการที่สอง เพื่อทำความเข้าใจปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practices) ของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานสื่อท้องถิ่นปาดานี โดยเฉพาะในแง่มุมของการผลิต (production) ตลอดจนความคาดหวังและความมุ่งหมายต่ออนาคตของการทำงานสื่อเอง และอนาคตของสังคมปาดานี

บทความนี้นำเสนอกำเนิด สถานการณ์ความเคลื่อนไหวเพื่อความอยู่รอด และการปรับตัวของสื่อท้องถิ่นในปาดานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทย โดยเจาะจง

ไปที่การทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารในระดับท้องถิ่น (และข้ามท้องถิ่น) บทความนี้ศึกษาสถานการณ์ในช่วงต้นทศวรรษ 2010 หรือกล่าวอย่างเจาะจงคือราวปี พ.ศ. 2555 จนถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยเจาะจงสื่อสององค์กรคือ สถานีวิทยุ Media Selatan [มีเดียสลาตัน]⁴ และสำนักสื่อ (ออนไลน์) Wartani [วาร์ตานิ]⁵ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นสื่อที่มุ่งนำเสนอประเด็นว่าด้วยความขัดแย้งในเชิงการเมือง ตลอดจนมีฐานะเป็นเวทีสาธารณะในการถกเถียงทางการเมือง

ข้อมูลหลักในการเขียนประมวลขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร-ผู้ปฏิบัติงานของสถานีวิทยุ Media Selatan และสำนักสื่อ Wartani ประกอบกับการสังเกตการณ์ ทั้งอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในเวทีเสวนาสาธารณะและการประชุมระดมความเห็นระหว่างปี พ.ศ. 2556-2557 ตลอดจนการอ่านบททวนบทสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานสื่อท้องถิ่นที่รวบรวมอยู่ในหนังสือ *เสียงในสนามสันติภาพ: บทบาทวิทยุชุมชนชายแดนใต้กับการสร้างพื้นที่กลาง* (ฐิตินพ โภภณนิมิ, 2557) ทั้งนี้ สำหรับการเลือกศึกษาผู้ปฏิบัติงานจากสื่อสององค์กรดังกล่าว ผู้เขียนไม่ได้พิจารณาสื่อทั้งสองในฐานะที่เป็นตัวแทน (represent) ทรรศนะประชาชนชาวมลายูปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยทั้งหมด และไม่ได้พิจารณาสื่อทั้งสองในฐานะตัวแทนสื่ออื่น ๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมด แต่เพื่อนำเสนอว่า ในบริบทของความขัดแย้ง คนกลุ่มหนึ่งพยายามทำอะไรหรือมีปฏิบัติการทางวัฒนธรรมอย่างไร

บทความนี้วางอยู่บนทรรศนะที่ว่า กระบวนการทางสื่อสารมวลชน-นิเทศศาสตร์ (journalism) เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนฐานะของความเป็นพลเมืองในกระบวนการประชาธิปไตย (democratization) (McNair, 1998: 16-17) โดยจะเสนอว่า สำหรับกรณีสื่อท้องถิ่นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทย ความเป็นสถาบันหรือความเป็นมืออาชีพขององค์กรสื่อ ไม่ว่าจะ เป็นประเด็นความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) และการไม่ฝักใฝ่หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง (impartiality) ทำให้กระบวนการสื่อสารมีฐานะเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ไปในตัวเอง หรืออีกนัยหนึ่ง ทำให้สถานะของสื่อท้องถิ่นหรือสื่อชุมชน (community media) ในกรณีนี้ จึงมีฐานะเป็นสื่อทางเลือกในความหมายที่เรียกได้ว่าสื่อเชิง

วิพากษ์สังคม (critical media) ด้วย (Sandoval and Fuchs, 2010) นอกจากนี้เมื่อประกอบกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางเทคโนโลยีของการสื่อสาร โดยเฉพาะการขยายตัวของการใช้อินเทอร์เน็ต จึงยิ่งผลักดันให้ประเด็นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทยไม่ได้เป็นแค่เพียงสถานการณ์ที่รับรู้และส่งผลกระทบต่อเฉพาะของความขัดแย้ง ทั้งยังไม่ใช่แค่ในระดับประเทศ แต่เปิดโอกาสให้เป็นประเด็นที่มีการสื่อสารและถกเถียงข้ามท้องถิ่นและข้ามชาติได้

ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาในบทความนี้ออกเป็นห้าส่วน ส่วนแรกนี้เป็นส่วนเกริ่นนำ ส่วนที่สองนำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์อย่างย่อ ส่วนที่สาม เสนอความสัมพันธ์ระหว่าง “สื่อ” กับ “ท้องถิ่น” โดยกล่าวเจาะจงไปยังสื่อทั้งสององค์กรที่ศึกษา ส่วนที่สี่ พิจารณาประเด็นว่าด้วยความเป็นสถาบันทางสังคมขององค์กรสื่อ และส่วนสุดท้ายเป็นส่วนสรุป

บริบททางประวัติศาสตร์ของสถานการณ์ความขัดแย้งปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ของไทยโดยสังเขป

งานเขียนเกี่ยวกับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้ของไทย/ปาตานีมักเสนอว่าปี พ.ศ. 2547 เป็นหลักหมุดสำคัญสำหรับการปรากฏขึ้นของสถานการณ์ความรุนแรงระลอกใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไล่เรียงมาตั้งแต่เหตุการณ์การเข้าจู่โจมค่ายทหารในอำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม ที่เรียกกันต่อมาว่า “เหตุการณ์การปล้นปืน” การโจมตีจุดตรวจของหน่วยงานความมั่นคงหลายแห่งพร้อม ๆ กัน กระทั่งนำไปสู่การปิดล้อมยิงถล่มกลุ่มนักรบในมัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี เป็นเหตุให้กลุ่มนักรบเสียชีวิตไป 105 คน เมื่อวันที่ 28 เมษายน ที่เรียกในเวลาต่อมาว่า “เหตุการณ์กรือเซะ” และการชุมนุมประท้วงใหญ่ที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ในวันที่ 25 ตุลาคม ที่มีผู้ชุมนุมกว่า 1,500 คน การชุมนุมดังกล่าวนำไปสู่การสลายการชุมนุมด้วยความรุนแรง เจ้าหน้าที่รัฐยิงผู้ชุมนุมเสียชีวิต 7 คน ขณะที่ผู้ชุมนุมอีก 78 คน เสียชีวิตในขณะถูกลำเลียงเคลื่อนย้ายไปยังค่ายทหารในจังหวัดปัตตานีเพราะขาดอากาศหายใจ เนื่องจาก

ถูกจับให้นอนซ้อนทับกัน⁶ ทั้งยังกล่าวได้ว่ามีผู้สูญหายอีกจำนวนหนึ่งด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวเรียกกันในเวลาต่อมาว่า “เหตุการณ์ตากใบ” ทั้งนี้ งานบางชิ้นเสนอว่าการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความรุนแรงระลอกหลังนี้อาจย้อนกลับไปได้ถึงปี พ.ศ. 2544 ที่กลุ่มนักรบมีการโจมตีกองกำลังฝ่ายความมั่นคงหลายจุดหลายครั้งต่อเนื่องกัน จนกระทั่งสืบเนื่องมาถึงปี พ.ศ. 2547 ดังที่กล่าวมา (ดู แม็กคาร์โก, 2555)

ในแง่หนึ่ง การกล่าวถึงสถานการณ์ในรอบกว่าทศวรรษหลังว่าเป็นห้วงเวลาของความรุนแรง “รอบใหม่” นั้นย่อมเป็นการกล่าวที่มีนัยถึงการมีอยู่ของความรุนแรงในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ไปโดยปริยาย ดังที่กล่าวได้ว่า สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องมาอย่างน้อยกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว (ดู ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2551; ฐเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b) ยังไม่นับรวมถึงความขัดแย้งและความพยายามต่อต้านรัฐไทย/สยามที่เริ่มต้นมาพร้อมร้อยปีหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ นับตั้งแต่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามผนวกเอารัฐปาตานีเดิมเข้ามาอยู่ภายใต้ระบบบรมมหาราชวังอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 (1909) อันเป็นผลจากสนธิสัญญาแองโกล-สยาม (Anglo-Siamese Treaty) ที่กำหนดเขตแดนระหว่างสยามกับมลายาของอังกฤษ (ฐเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b; Christie, 1996: 175-76; Loos, 2006: 80-88)

งานเขียนทางประวัติศาสตร์บางชิ้นสรุปว่าสถานการณ์ความไม่สงบ/ความรุนแรงที่ดำเนินมากกว่าทศวรรษรอบล่าสุดนี้นับเป็นกระแสการต่อต้านรัฐไทยระลอกที่สี่ หากนับว่าระลอกแรกคือกระแสการต่อต้านภายใต้โครงสร้างอำนาจของผู้ปกครองเก่าหลังรัชกาลที่ 1 ส่งกองทัพลงไปปราบปาตานี ระลอกที่สองหลังการผนวกดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องมาจากจนถึงสมัย “รัฐนิยม” ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และระลอกที่สามการปรากฏชัดเจนของกรอบคิด “ชาตินิยมมลายู” และการต่อสู้ด้วยอาวุธหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามเย็น (ฐเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b) ทั้งนี้ งานบางชิ้นกล่าวด้วยว่าเป็นความรุนแรงที่ทำความเข้าใจรูปแบบหรือแบบแผนที่ชัดเจนได้ลำบากที่สุด (แม็กคาร์โก, 2555; ศรีสมภพ จิตรภิมยศศรี, 2557)

ภายใต้ความพยายามในการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2000 จะเห็นได้ว่า หลังจากปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จึงปรากฏงานเขียนเกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้อย่างแพร่หลาย ทั้งจากผู้เขียนในประเทศไทยและต่างประเทศ แวดวงวิชาการและภาคประชาสังคมจัดเวทีประชุมสัมมนากันอย่างมากมายและต่อเนื่อง รวมไปถึงการนำหนังสือ งานเขียน หรืองานวิจัยในอดีตกลับมาอ่านและทบทวนใหม่ รวมถึงตีพิมพ์งานบางชิ้นขึ้นมาใหม่⁷

อย่างไรก็ดี หากไม่นับสถานการณ์ร่วมสมัย ก่อนหน้านี้ถือได้ว่าไม่เคยมีพื้นที่ทางสังคมที่จะเปิดให้ชาวมลายูได้ส่งสารบอกเล่าความต้องการหรือความคาดหวัง “โดยตรง” ถึงผู้ปกครองและสังคมไทยในวงกว้างมาก่อน เว้นแต่เพียงการเคลื่อนไหวที่นำโดยฮัจญ์สุหลง อับดุลกาเดร์ ต่วนมินาลย์ (โต๊ะมีนา) ในช่วงทศวรรษ 1950 เท่านั้น (ดู เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, [2547] 2548) กระนั้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มฮัจญ์สุหลงก็สิ้นสุดลงในเวลาไม่นานนักหลังจากที่เขาถูกทำให้สาบสูญไปในปี พ.ศ. 2497 กว่าที่ข้อเรียกร้องของชาวมลายูมุสลิมปาตานีที่นำเสนอโดยฮัจญ์สุหลง จะได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดในพื้นที่สาธารณะอย่างกว้างขวางก็ต้องรออีกกว่าห้าสิบปีต่อมาอันหมายถึงทศวรรษที่ผ่านมาในตัวเอง (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556c; ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556a; พุทธพล มงคลวรวรรณ, 2552)

กล่าวได้ว่า กระแสดังกล่าวก่อตัวขึ้นมาโดยสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองที่ผันแปรของสังคมไทยเองด้วย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ดูเหมือนพื้นที่ทางการเมืองจะเปิดให้ชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ได้มีโอกาสต่อรองกับกลไกการปกครองของรัฐ แม้ว่าระบบตัวแทนผ่านการเลือกตั้งจะยังไม่ใช่ทางออกที่ชัดเจนและประสบความสำเร็จของชาวมลายูในช่วงแรก แต่ระบบรัฐธรรมนูญก็ดูจะสร้างความหวังให้ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในแง่ที่เป็น การเปิดพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกได้ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 133-35) นอกจากนี้ ยังอาจกล่าวได้อีกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคณะราษฎรสายปรีดี พนมยงค์ กับฮัจญ์สุหลงเริ่มก่อตัวขึ้นมา ในช่วงเวลานั้น ฮัจญ์สุหลงได้เปิดโรงเรียนของตนเอง โดยมีพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

มาทำพิธีเปิดโรงเรียนให้ ขณะที่ปรีดี ก็เคยลงมาเยี่ยมโรงเรียนนี้ด้วย (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 140; Ockey, [2547] 2548: (19))

ในขณะที่นโยบาย “ดูดกลืน” (assimilate) ต่าง ๆ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม รอบแรก (พ.ศ. 2481-2487) ส่งผลต่อวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของชาวมลายูมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญ (ดู เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, [2547] 2548: 29-36; Christie, 1996: 176-77) หลังสิ้นสุดสงครามโลก รัฐบาลคณะราษฎร สายปรีดีก็กลับมามุ่งสร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่น ประกอบกับตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการแบ่งแยกดินแดนกับอังกฤษ ตลอดจนการแพร่ขยายตัวของความคิดชาตินิยมมลายู รัฐบาลจึงพยายามหาทางประนีประนอมกับ “สี่จังหวัดภาคใต้”⁸ กล่าวได้ว่า นำมาสู่การที่ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี ตั้งคณะกรรมการสอบสวนเรื่องราวการร้องทุกข์ในภาคใต้ จุดเริ่มต้นนี้เองที่จะนำไปสู่การเคลื่อนไหวเสนอ “ข้อเรียกร้อง 7 ข้อ” ที่ฮัจญีสุหลงเป็นตัวแทนเสนอ (เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, [2547] 2548: 86-90; ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 134-38, 142-43; Ockey, [2547] 2548: (21)-(25))

แต่ด้วยความผันผวนทางการเมืองส่วนกลาง ในขณะที่กลุ่มของฮัจญีสุหลงพยายามต่อรองกับรัฐบาลไทย และรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ก็พยายามพิจารณาหาทางผ่อนปรน การขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่มีความคง อดิวงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลังการรัฐประหารที่นำโดยผิน ชุณหะวัณ ในเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2490 ส่งผลให้ข้อเรียกร้องของชาวมลายูมุสลิมถูกให้ความหมายในฐานะของการก่อความไม่สงบไปจนถึงการแบ่งแยกดินแดน⁹ อันนำไปสู่การจำคุกและต่อด้วยการสูญหายของฮัจญีสุหลงในเวลาต่อมา (เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, [2547] 2548: 109-10; ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 143-50)

เมื่อพื้นที่ทางการเมืองปิดลงประกอบกับกระแสการต่อต้านอาณานิคม ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พื้นที่ทางการเมืองก็เปิดขึ้น ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่นักประวัติศาสตร์อย่างธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2556b) สรุปว่าเป็นกระแสความรุนแรงระลอกที่สาม นอกจากฐานะที่เป็นกรณีเคลื่อนไหวของกลุ่มติดอาวุธพร้อม ๆ กันนั้น ยังอาจกล่าวได้ด้วยว่าเป็นองค์กรเคลื่อนไหวในระดับนานาชาติ

แต่ก็กล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นในช่วงทศวรรษ 1950-60 มีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยเอกราชมลายูจากรัฐไทยมากกว่าที่จะเป็นในความหมายที่ศาสนาอิสลามเป็นใจกลางในตัวเอง¹⁰ ถึงกระนั้น ควรกล่าวด้วยว่า ในกรณีของชาวมลายูมุสลิมปาตานี (เช่นเดียวกับทั่วทั้งโลกมลายู) อัตลักษณ์ทางศาสนา (อิสลาม) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (มลายู) ก็เป็นเรื่องที่แยกออกจากกันได้ลำบาก (Christie, 1996: 173)

พื้นที่ทางการเมืองที่เปื้อนนี้ทำให้ “ตัวละคร”ทางการเมืองที่เป็นองค์กรเคลื่อนไหวของชาวมลายูเป็นที่รับรู้และรู้จัก (ไม่มากก็น้อย) สำหรับสังคมไทยและนานาชาติ นับเนื่องมาตั้งแต่ BRN (Barisan Revolusi Nasional; แนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติ), PULO (Patani United Liberation Organization), และ BNPP (Barisan Nasional Pembebasan Patani; แนวร่วมแห่งชาติเพื่อการปลดปล่อยปาตานี) เป็นต้น นอกจากสามกลุ่มใหญ่นี้ กล่าวกันว่า ในปี พ.ศ. 2522 ทางกรมไทยเคยนับได้มีถึง 84 กลุ่ม ที่เคลื่อนไหวอยู่ และอาจมีจำนวนมากกว่านี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2550: 53)

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ เสนอว่า ช่วงเวลานี้กินเวลามาถึงการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในช่วงปลายสงครามเย็น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงนโยบายของจีนที่ยุติความช่วยเหลือบางส่วนแก่ พคท. ประกอบกับการที่รัฐบาลไทยปรับนโยบายใช้ “การเมืองนำการทหาร” และทำความเข้าใจรักษาความสงบชายแดนกับมาเลเซีย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำให้พรรคคอมมิวนิสต์มลายาลดระดับความรุนแรงลงด้วย จนกระทั่งทำให้เห็นว่าความรุนแรงลดลงไปอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษ 1970-80 (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 152-53) สถานการณ์ในประเทศไทยจึงดูจะสงบลง (โดยเปรียบเทียบ) แม้จะยังคงมีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ก็ตาม ในขณะที่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับนานาชาติยังคงมีอยู่จากกลุ่มที่มีฐานอยู่นอกประเทศไทย จนกระทั่งถึงทศวรรษ 2000 ที่ทำให้เห็นว่า สถานการณ์ความไม่สงบ/ความรุนแรงเผยตัวขึ้นมาอย่างเด่นชัดอีกครั้ง

หลังจากการชุมนุมใหญ่ที่ตากใบในปี พ.ศ. 2547 นำมาสู่โคกนาฏกรรม อีกเกือบสามปีต่อมา ช่วงกลางปี พ.ศ. 2550 การชุมนุมใหญ่ที่มีศูนย์กลางจังหวัด ปัตตานีไม่ได้นำไปสู่ความรุนแรงซ้ำรอยอดีต¹¹ ผู้ชุมนุมรวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ความเป็นธรรมและประณามการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ความไม่สงบ ตลอดจนเรียกร้องให้ยกเลิกกฎอัยการศึก กล่าวกันว่ามีผู้คนร่วม ปักหลักชุมนุมกว่าห้าพันคน (บ้างก็เห็นว่าน่าจะถึงหนึ่งหมื่นคน) เป็นเวลากว่า 5 วัน ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ก่อนที่แกนนำจะประกาศสลาย การชุมนุมโดยสมัครใจในวันที่ 4 มิถุนายน หลังจากตัวแทนของรัฐตกลงรับข้อเสนอ ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้ จากการชุมนุมใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2550 ดังกล่าว นักเคลื่อนไหวทางสังคม ตุลาคนียา ตูแวมแมง (2558) หนึ่งใน แกนนำการชุมนุมครั้งนั้นเห็นว่า การชุมนุมดังกล่าวส่งผลให้นักศึกษา องค์กรพัฒนา เอกชน (NGOs) และผู้คนต่าง ๆ ตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทาง การเมืองมากขึ้น กระทั่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการเปิดพื้นที่ความขัดแย้ง ให้มีคนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามามีบทบาทในการสร้างบทสนทนา นำเสนอความต้องการ นอกเหนือจากคู่ขัดแย้งหลัก อันหมายถึงกลุ่มขบวนการเพื่อปลดปล่อยมลายู ปาตานีกับรัฐไทยแต่เพียงเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างขึ้นนี้เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถ จินตนาการถึงอนาคตที่น่าจะสัมพันธ์กับอำนาจในการกำหนดได้ด้วยตนเอง มากขึ้น มากกว่าที่จะมีทางเลือกจำกัดอยู่เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระหว่างรัฐไทย หรือไม่กี่ขบวนการเอกราชปาตานี โดยเฉพาะเมื่อประกอบกับเงื่อนไขทาง การสื่อสาร ทั้งการขยายตัวของวิทยุชุมชนและการแพร่หลายขึ้นในราคาที่ถูกกลง ของอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง จนกระทั่งถึงเหตุการณ์การลงนามการเจรจาสันติภาพ ระหว่างผู้แทนรัฐไทยกับผู้แทนขบวนการ BRN ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศ มาเลเซีย เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ที่สำหรับหลาย ๆ คน เห็นว่าเป็น ช่วงที่พื้นที่ทางการเมืองและการถกเถียงสาธารณะเปิดกว้างที่สุด และอาจเป็น หลักหมายสำคัญที่จะทำให้เชื่อได้ว่า สถานการณ์ความรุนแรงจะสามารถคลี่คลาย ไปสู่สันติภาพได้ แต่แล้วสถานการณ์การชุมนุมต่อต้านรัฐบาลในกรุงเทพฯ ที่นำไป สู่การรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 นั้นก็ทำให้สถานการณ์โดยรวม

ของสังคมไทยกลับเข้าสู่วังวนของเผด็จการทหารอีกครั้งหนึ่ง อนาคตของปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ในความพยายามที่จะเคลื่อนไปสู่สันติภาพภายใต้กรอบของการเจรจา ก็ดูจะหยุดชะงักลงไป ก่อนที่จะกลับมาในนามการพูดคุย “สันติสุข” ภายใต้รัฐบาลรัฐประหาร และการแถลงข่าวเปิดตัวองค์กรเครือข่ายในนาม MARA Patani [มาร่า ปาตานี] ในฐานะคู่เจรจาใหม่เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558

สื่อท้องถิ่น: สถานะ บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่าง “สื่อ” กับ “ท้องถิ่น”

เนื้อหาในส่วนนี้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างสื่อที่ศึกษา อันหมายถึง Media Selatan และสำนักสื่อ Wartani กับความเป็นท้องถิ่น ผู้เขียนพยายามนำเสนอการก่อตัวและความเคลื่อนไหวขององค์กรสื่อทั้งสองภายใต้บริบททางสังคมการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน “ภูมิทัศน์ของสื่อ” (mediascapes) โดยเริ่มต้นจาก Media Selatan ที่ปรับเปลี่ยนสถานะและบทบาทจากรายการวิทยุไปสู่การมีสถานีวิทยุของตนเองและเคลื่อนไปสู่อินเทอร์เน็ต/ออนไลน์ ต่อด้วยสำนักสื่อ Wartani ที่ใช้พื้นที่ออนไลน์หรือ “สื่อใหม่” (new media) เป็นช่องทางการสื่อสารหลัก

Media Selatan: วิทยุกระจายเสียง, วาระของท้องถิ่น, และ “ภาษาแม่”

ก่อนจะเป็นสถานีวิทยุ Media Selatan จุดเริ่มต้นมาจากสำนักข่าว INN ร่วมกับสหกรณ์ออมทรัพย์อิสลามปัตตานีเปิดรายการร่วมด้วยช่วยกันในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ช่วงปี พ.ศ. 2546 กระทั่งหลังเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ปะทุขึ้นในปี พ.ศ. 2547 สำนักข่าว INN เห็นว่าควรเพิ่มการนำเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่มากขึ้น โดยเฉพาะภายใต้ภารกิจที่จะ “ลดความหวาดระแวงของคนในพื้นที่ ขจัดความยากจน และลดช่องว่างทาง

ความรู้” ในช่วงเวลาดังกล่าวรายการได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี มีประชาชนสมัครสมาชิกรายการกว่า 4,000 คน ที่สำคัญคือ เป็นรายการวิทยุแรก ๆ ในพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถโทรศัพท์เข้ามาพูดคุยในรายการ (สถานีวิทยุมีเดียสลัตตัน, 2014)

ด้วยสถานการณ์ที่ไม่เอื้อต่อการทำธุรกิจ สำนักข่าว INN จึงตัดสินใจยุบรายการไปในปี พ.ศ. 2552 แต่ที่ประชุมแกนนำสมาชิกเห็นว่าต้องการให้มีรายการต่อไป “สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกันสลัตตัน” จึงเกิดขึ้นมาได้ในปีเดียวกันนั้นเองภายใต้กระแสการขยายตัวของวิทยุชุมชน เปลี่ยนสถานะจากรายการวิทยุไปสู่การเป็นสถานีวิทยุของตนเอง กระนั้น ตลอดระยะเวลา 2-3 ปี ดังกล่าวการทำงานก็ “เป็นไปอย่างประคับประคอง” เนื่องจากมีงบประมาณไม่มาก (สถานีวิทยุมีเดียสลัตตัน, 2014)

จนกระทั่งช่วงปี พ.ศ. 2555 จึงได้รับเงินทุนสนับสนุนจากต่างประเทศ กล่าวคือ องค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาหรือ “ยูเอสเอ” (United States Agency for International Development; USAID) และมูลนิธิเอเชีย (The Asia Foundation) เงินทุนสนับสนุนจากองค์กรข้ามชาตินี้เข้ามาสนับสนุนการทำงานในประเด็นว่าด้วยธรรมาภิบาล และการส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนประเด็นเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะของการเป็นพื้นที่กลางในการสนทนาเรื่องสันติภาพในพื้นที่ (แวนฮามะ แวกือจิก, 2557)

ต่อประเด็นเรื่องแหล่งทุนและเงินทุนสนับสนุน แวนฮามะ แวกือจิก ผู้อำนวยการสถานีวิทยุ Media Selatan กล่าวว่า แหล่งทุนที่เข้ามาสนับสนุนมีลักษณะเป็นผู้บริจาค (donor) มากไปกว่ามีลักษณะของการเข้ามาแทรกแซงการทำงาน ถึงแม้จะมีประเด็นที่มุ่งส่งเสริมอย่างเจาะจง แต่ก็กล่าวได้ว่าประเด็นเหล่านั้นสอดคล้องกับบริบทของสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้/ปาตานีในตัวเองอยู่แล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นประเด็นที่ Media Selatan เห็นว่าผู้คนในพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ต้องการจะสื่อสาร กล่าวคือ

“เพราะเราก็เห็นด้วย [กับประเด็นว่าด้วยธรรมาภิบาลและการส่งเสริมประชาธิปไตย] คือสันติภาพที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าธรรมาภิบาลและความเป็นประชาธิปไตยมันยังไม่ชัดเจน เราเลยรับเงื่อนไขนี้สิ่งหนึ่งที่เราเห็นคือความไม่โปร่งใสในพื้นที่เยอะ... อยากจะสร้างความตระหนักรู้ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ [ไม่ว่าจะเป็น] องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งบประมาณที่ลงมาจากส่วนกลาง หรืองบประมาณมั่นคง เรามีหน้าที่เป็นกระบอกเสียงว่าในฐานะประชาชนเราควรมีส่วนร่วมอย่างไร

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา Media Selatan มีเนื้อหาสามเรื่องที่เป็นหัวข้อใหญ่ หนึ่ง ส่งเสริมกรอบคิดว่าด้วยความมีประชาธิปไตยในทุกชนชั้น ให้มีหลักคิดเรื่องการมีส่วนร่วม สอง หลังจากความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมแล้ว จะทำอย่างไรให้มีความโปร่งใสด้วย ความโปร่งใสไม่ใช่แค่จับผิดอย่างเดียว [แต่] ให้เป็นนิสัย ให้มีความตระหนักร่วมด้วย และเรื่องที่สาม ซึ่งเป็นภารกิจหลัก ก็คือการสร้างพื้นที่กลางในการกำหนดสันติภาพปาดานีร่วมกัน... สามส่วนนี้ ผมคิดว่าเราทำมาระดับหนึ่งแล้วก่อนที่วิทยุเราจะถูกปิด [หมายถึง การถูกปิดในช่วงหลังรัฐประหารปี พ.ศ. 2557]” (แวนฮามะ แวก์อิจิก, 2557)

นอกจากจะมีรายการวิทยุแล้ว Media Selatan ยังสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการจัดเวทีพูดคุยสาธารณะ (forum) หรือกิจกรรมของภาคประชาสังคมในพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นที่เรียกในภาษาพูดว่า “เวทีชาวบ้าน” นับตั้งแต่การจัดเวทีเสวนาในประเด็นเฉพาะแต่ละพื้นที่ โดยรูปแบบของเวทีจะมีลักษณะที่คนในท้องถิ่นนั้น ๆ พูดคุยถกเถียงกันเอง ครอบคลุมประเด็นหัวข้อที่หลากหลายขึ้นกับบริบทของสถานการณ์และพื้นที่ อาทิ ประเด็นเรื่องยาเสพติด ในชุมชน หรือเวทีรับฟังความเห็นในประเด็นสันติภาพในระดับท้องถิ่น รูปแบบถัดมาคือการจัดเวทีเสวนาโต๊ะกลม (roundtable) เวิร์กช็อปนี้ Media Selatan จะคิดวาระ คิดหัวข้อ และเลือกวิทยากร ภายใต้ความคิดที่จะเผยแพร่ข้อมูลและ

ความรู้จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในประเด็นต่าง ๆ ไปสู่ผู้คนในแต่ละชุมชนที่เข้าไปจัดเวที และรูปแบบที่สามคือเวทีประเด็นสตรีใช้ชื่อว่า “แคร์สตรี” เป็นเวทีสนทนาที่ดำเนินการโดยผู้หญิง เพื่อสะท้อนแสดงประเด็นต่าง ๆ ผ่านมุมมองหรือทรรศนะของผู้หญิงในพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ

ทั้งนี้ Media Selatan ไม่เพียงแต่อำนวยความสะดวกในการจัดเวทีการดำเนินงานที่สำคัญลักษณะหนึ่งอยู่ที่การเชื่อมต่อเผยแพร่สัญญาณจากเวทีเสวนาออกอากาศสดทางวิทยุกระจายเสียง¹² รวมถึงการเชื่อมต่อสัญญาณร่วมกับสถานีวิทยุชุมชนอื่น ๆ ที่ทำงานร่วมกัน ต่อประเด็นนี้ แวหามะเห็นว่า เวทีเหล่านี้เองที่ช่วยขับเคลื่อนรายการของสถานี กล่าวคือ “เสียง” หรือเรื่องราวและบทสนทนาที่มาจากแต่ละชุมชนไม่ได้จบลงเฉพาะในเวทีหรือในชุมชนนั้น ๆ เท่านั้น แต่ยังทำให้ประเด็นถกเถียงมีความสืบเนื่องและขยายตัวต่อไป บรรยากาศเหล่านี้ทำให้ Media Selatan ได้รับการยอมรับจากชุมชน ทั้งในฐานะรายการวิทยุและในฐานะ “เวที” ดังที่แวหามะสรุปลักษณะเด่นของ Media Selatan ไว้ว่า

“กิจกรรมภาคประชาสังคมที่มีอยู่แล้วบ้างก็ไม่มีสื่อ Media Selatan เข้ามาทำหน้าที่ตรงนี้ ทำให้เรื่องราวที่มีการนำเสนอไม่ได้เป็นแต่เรื่องราวของ Media Selatan แต่เป็นเรื่องราวที่กลายมาเป็น ‘วาระร่วม’ ของผู้คนในพื้นที่ปาตานีหรือจังหวัดชายแดนใต้”
(แวหามะ แวกือจิก, 2557)

กล่าวในแง่นี้ Media Selatan จึงมีฐานะเป็นสื่อที่ผู้คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกร่วมในความเป็นเจ้าของ ทรรศนะในลักษณะนี้แสดงให้เห็นผ่านช่วงเวลาสำคัญที่แวหามะเห็นว่าเป็น “ยุคทอง” หรือช่วงเวลาเฟื่องฟูของสื่อท้องถิ่นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้และโดยเฉพาะตัวของ Media Selatan เองด้วยก็คือ ช่วงเวลาที่มีการพูดคุยเจรจาสันติภาพระหว่างผู้แทนรัฐบาลไทยกับผู้แทน BRN (Barisan Revolusi Nasional Melayu Patani; แนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติติมลายูปาตานี) กล่าวคือ หลังการลงนามพูดคุยสันติภาพเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 เป็นต้นมา

“เป็นช่วงของการตื่นตัว ประชาชนมีความหวัง... ตอนนั้นเราเปิดรายการ ‘Dunia Hari Ini’ [ดูญา ฮารี อีนิ] หรือ ‘โลกวันนี้’ เป็นรายการที่ได้รับการตอบรับมากที่สุดในพื้นที่ คนที่เข้ามาพูดคุยมีความหลากหลายมาก ไม่ใช่แค่คนที่คิดเห็นต่าง [จากรัฐ] ความน่าสนใจของรายการนี้อยู่ที่มีการพูดคุยและต่อยอดเรื่องราวเดียวกัน... ผมเชื่ออย่างหนึ่งว่า การที่คนกล้าพูด กล้าแสดงออก เพราะว่า Media Selatan เขายอมรับว่าเป็นสื่อที่พูดคุยได้ บรรยากาศแบบนี้ไม่ใช่ทุกสถานทำได้หรือทุกสื่อทำได้” (แหวหามะ แวกีอจิก, 2557)

รวมไปถึง

“ในช่วงแรก ๆ บางคนพูดแรงมาก ต้องการเอกราชอย่างเดียว ผมจึงบอกไปว่า เราต้องมีความฉลาดในการสื่อสารผ่านรายการวิทยุ ทำให้ช่วงหลัง ๆ ประชาชนเข้าใจมากขึ้น คนพูดแรง ๆ ลดลง มีมารยาทมากขึ้น ที่สำคัญมีหลายข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ต่อการพูดคุยสันติภาพอย่างมาก” (แหวหามะ แวกีอจิก, 2556)

รูปแบบรายการที่เปิดให้ผู้ฟังเข้ามาร่วมสนทนากับผู้ดำเนินรายการ ทั้งยังมีผู้ฟังที่สนทนาต่อยอดข้อถกเถียงระหว่างกันแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารที่เป็นสองทาง (two-way communication) ทำให้ผู้ฟังมีฐานะเป็นผู้นำเสนอด้วย กล่าวได้ว่ากระบวนการนี้จึงแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของผู้คนในท้องถิ่น และไม่เพียงเท่านั้น ด้วยลักษณะเด่นของ Media Selatan ที่ใช้ภาษาถิ่นของผู้คนในพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้อันหมายถึงภาษามลายูปาตานี (Patani Malay/Melayu)¹³ จึงแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ¹⁴

ทั้งนี้ ในทางสื่อสารมวลชนแล้ว คุณลักษณะของสื่อที่แตกต่างกันไปย่อมสัมพันธ์อยู่กับการใช้สื่อหรือปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อสื่อ โดยเฉพาะในแง่ของภาษาและทักษะทางการสื่อสาร สื่อกระจายเสียงและภาพ (broadcast) อย่างวิทยุและโทรทัศน์นั้นอาศัยทักษะทางการภาษาในลักษณะที่ต่างไปจากสื่อที่มีลักษณะเป็นงานเขียน (written text) ไม่ว่าจะเป็น สื่อสิ่งพิมพ์และข้อเขียนออนไลน์ ในแง่นี้

การเป็นสื่อวิทยุกระจายเสียงที่สื่อสารในภาษาถิ่นจึงเป็นสื่อที่เข้าถึงผู้คนและผู้คนเข้าถึงได้ชัดเจนที่สุด

สถานการณ์ที่เป็นข้อท้าทายสำคัญของ Media Selatan จึงอยู่ที่การปิดสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศภายหลังการรัฐประหารเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 อันเป็นสถานการณ์ที่ถือว่าเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการสื่อสารในพื้นที่เป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ “พื้นที่กลาง” ในการพูดคุยของผู้คน โดยเฉพาะที่พูดคุยกันใน “ภาษาแม่” ปิดตัวลง อันที่จริง รายการวิทยุภาษามลายูริเริ่มกระจายเสียงมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 แล้ว ทว่าก็มีแต่เฉพาะรายการของรัฐภายใต้โครงการทัศนพัฒนา (รอฮานี จือนารา, 2557) กว่าจะมาสู่รายการภาษามลายูที่ไม่ใช่ของรัฐก็ล่วงมาถึงทศวรรษ 2000 อันเป็นผลจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมสามารถเปิดวิทยุชุมชนได้ (ดู มั่นไซร์ สาและ, 2556 เป็นต้น)

การปิดสถานีวิทยุทำให้ Media Selatan ต้องหันไปเน้นเผยแพร่ข่าวทางเว็บไซต์¹⁵ ในแง่นี้ สำหรับเว็บไซต์ซึ่งมีการใช้ภาษาไทยและภาษามลายูร่วมกัน ข้อจำกัดทางภาษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญ เหตุเพราะว่าแม้คนในพื้นที่ “พูดมลายูก็จริง แต่การเขียนอ่านภาษามลายูก็ไม่มาก” โดยเฉพาะในฐานะที่การเขียนอ่านในภาษามลายูต้องอาศัยภาษามลายูมาตรฐาน (standard Malay/Melayu) หรือภาษามาเลย์กลาง (หมายถึง Bahasa Melayu ในสิงคโปร์และบรูไน และ Bahasa Malaysia ในมาเลเซีย) ในฐานะที่การอ่านเขียนต้องการทักษะทางภาษาที่ต่างออกไปจากภาษาพูด แวหามะจึงเห็นว่า การปรับตัวของสถานีในขณะนั้นจึง “ยังไม่ตอบโจทย์รakahylia” เท่าที่ควร (แวหามะ แวกือจิก, 2557)

ประเด็นที่สำคัญต่อภูมิทัศน์ของสื่อนี้สอดคล้องกับงานศึกษาชิ้นอื่นเช่นกัน กล่าวคือ ในงานศึกษาจากหมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอรามัน จังหวัดยะลา นักมานุษยวิทยา อนุสรณ์ อุดมโน (2554: 31) กล่าวว่า แม้ว่าผู้คนจะใช้ภาษามลายูในฐานะภาษาพูด แต่ผู้คนจำนวนมากโดยเฉพาะตั้งแต่อายุกลางคนขึ้นไปไม่สามารถอ่านหรือเขียนภาษามลายูได้ ไม่ว่าจะเป็นภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรอาหรับที่เรียกว่า “ยาวิ” หรือภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรโรมัน ที่เรียกว่า “รูมี” เนื่องจาก

ไม่ได้เรียนการอ่านและการเขียนภาษามลายูอย่างจริงจัง แตกต่างไปจากนักเรียนในปัจจุบันที่มีการเรียนการสอนกันอย่างจริงจัง

ไม่เพียงแต่ในเชิงการภาษา ผู้เขียนเห็นว่าการเข้าถึงและใช้สื่อยังเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของสื่อที่แตกต่างกันอีกอย่างน้อยสองประการด้วยกัน กล่าวคือ ประการแรก วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่สามารถรับฟังในขณะที่ทำกิจกรรมอย่างอื่นไปด้วยพร้อม ๆ กันได้ ไม่เจาะจงเวลาที่จะใช้ ต่างไปจากสื่ออ่านเขียน ตั้งแต่สิ่งตีพิมพ์ไปจนถึงสื่อออนไลน์ที่ต้องใช้เวลาอย่างเฉพาะเจาะจงในการใช้หรือการ “เข้าถึง” และประการที่สอง สำหรับผู้ใช้สื่อ/ผู้รับสื่อแล้ว วิทยุกระจายเสียงเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีต้นทุนค่าใช้จ่ายต่ำกว่าการเข้าถึงสื่อออนไลน์

ถึงกระนั้นก็ตาม การเคลื่อนตัวไปสู่สื่อออนไลน์หรือ “สื่อใหม่” (new media) นั้นก็ดูจะเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารที่กว้างขวางขึ้นไปด้วย อันกล่าวในลักษณะหนึ่งได้ว่าเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการควบคุมของรัฐ (คลื่นความถี่) ไปสู่พื้นที่ที่รัฐ (ยัง) ควบคุมไม่ (ค่อย) ได้ อย่างการสื่อสารออนไลน์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าประเด็นนี้จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้นเมื่อกล่าวถึงสำนักสื่อ Wartani

Wartani: การสื่อสารออนไลน์กับการข้ามถิ่นฐานของเรื่องราว

กล่าวอย่างย่อ สำนักสื่อ Wartani ก่อตัวขึ้นมาจากการรวมตัวของเครือข่ายนักศึกษาและอดีตนักศึกษากิจกรรมที่ยังคงทำกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ช่วงแรกใช้ชื่อ Wartani ในนามของเว็บไซต์ เป็นการรวมตัวหลวม ๆ จากเครือข่ายอาสาสมัครต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายอาสาสมัครสื่อสันติภาพชายแดนใต้ (Southern Peace Media), บุนหารายานิวส์ (Bunga Raya News), เครือข่ายบัณฑิตอาสาพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Intellect Southern Thailand) หรือที่เรียกกันในกลุ่ม INSouth Media, และเครือข่ายสันกาลาคีรี

ชาฮารี เจ๊ะหลง บรรณาธิการยุทธศาสตร์และกำกับประเด็นสำนักสื่อ Wartani และอิสมาอิล ฮายีแวกี บรรณาธิการบริหาร¹⁶ สรุปความเคลื่อนไหวในช่วงก่อตั้งว่า ช่วงแรกเริ่มมีสมาชิกทั้งหมด 6 คน เริ่มดำเนินการแบบหลวม ๆ ต่างคนต่างนำวาระจากเครือข่ายของตนเองมานำเสนอ งานในช่วงแรก “ค่อนข้าง

กระจัดกระจายไม่มีทิศทางที่ชัดเจน” และ “อยู่แบบหลวม ๆ ประมาณ 2-3 ปี” จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2555 จึงเริ่มถามกันว่าใครจะทำงานใน Wartani บ้าง เริ่มร่างธรรมนูญองค์กร เริ่มทำโครงสร้างการแบ่งงานกันทำให้ชัดเจน ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2557 มีสมาชิกเพิ่มอีก 4 คน รวมเป็น 10 คน แล้วยังมีนักศึกษาในโครงการผู้ผลิตสื่อสันติภาพอีก 30 คน [หมายถึงโครงการ Wartani Grassroots Media] ดังที่บรรณาธิการทั้งสองสรุปว่า “เรามีอยู่กันแค่ 10 คน ก็คิดว่าจะทำอย่างไรให้การรายงานข่าวทำได้รวดเร็ว ก็เลยสร้างโครงสร้างการพัฒนานักข่าวออกมา เหมือนกับว่าโครงสร้างในการสร้าง stringer [ผู้สื่อข่าวอิสระ] ในพื้นที่ ครอบคลุมทั้งสามจังหวัด [ปัตตานี ยะลา นราธิวาส]” ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวก็ไม่ได้เปิดรับสมัครผู้สนใจทั่วไป แต่เจาะจงไปที่เครือข่ายที่มีอยู่เดิมก่อน เพื่อที่จะได้คนที่สนใจทำงานในประเด็นทางสังคม ภายใต้ความตั้งใจอีกประการหนึ่งที่ว่าคนที่มาเรียนมาฝึกอบรมจะมาเป็นนักข่าวให้ Wartani

สำหรับงบประมาณในการขับเคลื่อนองค์กรส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนของแหล่งทุน ที่ผ่านมา Wartani ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชียผ่านการเขียนของงบประมาณสนับสนุนโครงการ ในช่วงที่ยังไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น จึงทำให้สมาชิก/ผู้ปฏิบัติงานต้องหาหนทางหางบประมาณจากการระดมอาสาสมัครอื่นไปด้วย หรือหาหนทางสนับสนุนจากชุมชน

“จุดอ่อนของเราคือเราไม่มีงบที่จะให้เงินเดือน คนที่อยู่ศูนย์กลางที่ Wartani เองก็ไม่ได้มีเงินเดือน ในเรื่องปากท้องต้องดิ้นรนเอง ในส่วนของการทำโครงการก็ของบสนับสนุน เช่นจากมูลนิธิเอเชีย เรามีเงินเฉพาะโครงการเท่านั้น หลัง ๆ มีงานรับจ๊อบด้วย งานถ่ายวิดีโอ งานเขียน งานออกแบบกราฟิก งานเว็บไซต์ รับงานทำไฟกักรูปในพื้นที่... ทุกคนช่วยกัน ... เป็นต้นทุนในการสนับสนุน ชื่ออุปกรณ์เช่าออฟฟิศ... [ไม่นานมานี้] มูลนิธิเอเชียบอกว่าไม่มีงบให้แล้ว คุณต้องไปเอง เราก็ซังกไป หยุดไป 2-3 เดือน จะทำไงดี ก็กลับมา นั่งคุยกันมาก่อนที่แหล่งทุนจะเข้ามาเราก็ทำได้ จะไปแบบไม่มีเงินได้ไหม แล้วจะไปยังไง ตอนนี่เราก็ไม่มีเงิน เราก็ไปคุยขอความช่วยเหลือกับพื้นที่ต่าง ๆ ไปคุยขอความช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน เช่น เราจะไป

อบรมที่นั่นที่นี้ได้ไหม ขอใช้สถานที่ ในส่วนของอาหารก็ไปขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านให้ช่วยจัดการให้หน่อย เพราะสิ่งที่ Wartani จะให้กับชาวบ้านก็คือเราผลิตข้าวของชุมชนออกมา ก็มีหมู่บ้านที่ต้องการ ก็โอเค เขาก็ช่วยเรื่องอาหาร พยายามจะไม่ให้เรื่องงบประมาณมาเป็นอุปสรรค ไม่อย่างนั้นก็จะไปไม่ได้” (อิสมาอิล ฮายีแวนจิ, 2557)

กระนั้นก็ตาม ข้อจำกัดเรื่องงบประมาณก็ดูจะเป็นการสร้างโอกาสไปพร้อมกัน ดังที่ ซาฮารี เจ๊ะหลง กล่าวถึงการมุ่งเน้นการสื่อสารออนไลน์ไว้ว่า

“เพราะคิดว่ามัน [การใช้สื่อออนไลน์หรือสื่อใหม่] ไม่ต้องมีต้นทุน [เหตุผล] ข้อแรกเลย [คือ] เราไม่มีต้นทุน จริง ๆ เราก็มีความใฝ่ฝันอยากจะทำหนังสือพิมพ์ อยากจะทำนิตยสาร แต่มันใช้ทุนเยอะ ฉะนั้นเราเลยเน้นสื่อใหม่ (new media) ก่อน [เช่น] ใน YouTube ที่มันไม่ต้องใช้เงิน หรืออย่างเว็บไซต์ [ของ Wartani] เราก็ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายที่อยู่ในอินโดนีเซีย... ช่องทางข่าวยังอยู่บนเฟซบุ๊กเป็นส่วนใหญ่ในเพจ [เฟซบุ๊ก] ของ Wartani ใน YouTube แล้วก็มีบล็อกของ Deep South [หมายถึง Deep South Watch; ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้]” (ซาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

ในแง่หนึ่ง การสื่อสารออนไลน์ถือว่าร้างข้อจำกัดของการเข้าถึงของผู้คนอีกจำนวนหนึ่ง ดังที่กล่าวไปแล้วว่าสัมพันธ์กับทักษะทางภาษาและการเข้าถึงเทคโนโลยี แต่พร้อม ๆ กันนั้นก็เปิดโอกาสในการสื่อสารด้วย โดยเฉพาะที่เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งจาก Wartani ไปสู่ผู้คนในท้องถิ่นและต่างถิ่น และจากผู้คนในท้องถิ่นในพื้นที่กับสำนักสื่อเอง กล่าวคือ

“[คนอ่านของ Wartani จำกัดเฉพาะ] คนที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต ชาวบ้านธรรมดาจะเข้าไม่ค่อยถึง แต่ชาวบ้านจะรู้จัก Wartani ผ่านการลงพื้นที่ของเรา แต่ชาวบ้านไม่ได้อ่านข่าวของเรา ยกเว้นว่าบางบ้านที่ถูกลานามีอินเทอร์เน็ตแล้วก็ให้พ่อแม่ดู เขาก็จะได้อ่าน”

เปิด YouTube ให้อู ดูตอนนี้มันมีโทรศัพท์ สมาร์ทโฟน มันก็เข้าถึงง่ายกว่าเมื่อก่อน ชาวบ้านก็เริ่มจะรู้จัก Wartani มากขึ้น” (ชาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

“การรายงานข่าวของเขาที่ง่ายขึ้น เขาก็ส่ง message [ข้อความ] มา เช่น “วันนี้เกิดเหตุที่นี่นะ” โดยเราก็ไม่รู้ว่าคนนั้นเป็นใคร เขาส่งมาจากเฟซบุ๊ก พอเขาเริ่มรู้จักเรา เขาก็เริ่มส่งข่าวมาให้... พอสื่อใหม่เริ่มมาพอมีสมาร์ตโฟน มันก็ง่าย” (อิสมาอิล ฮายีแวงจี, 2557)

“เขาก็ถ่ายรูปแบบสด ๆ จากในพื้นที่มา บางทีภาพ ๆ เดียวเราก็สามารถที่จะพลิก [เรื่องราว] ได้เลย อย่าง [กรณี] ที่เรารายงานข่าวของเด็กอายุ 14 ปี แรก ๆ สุด “ใส่นักข่าวแห่งหนึ่ง” รายงานว่ามีกรปะทะ ผู้ก่อการร้ายไปถล่มค่าย แต่ว่าชาวบ้านก็ส่งภาพมาว่าปืนอยู่มือขวา ทีนี้เราก็เห็นว่าน้องเขาจับมอเตอร์ไซด์ เราก็สนใจประเด็นนี้ เราก็ลงไปในพื้นที่จริง ก็ได้ภาพได้ข้อมูลอีกชุดหนึ่งแล้วพอเราเผยแพร่ออกไป ทางตำรวจเองก็เล่น ก็ตรงไปตรงมา ตำรวจก็แถลงข่าวว่าทหารจัดฉากเอาปืนใส่มือเด็ก¹⁷” (ชาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

“พอมันเป็นแบบนี้ เขา [ผู้คนในพื้นที่] มารู้อักกับ Wartani เขาก็เริ่มติดตามเหมือนกัน หลังจากที่เราเผยแพร่เรื่องนี้ที่เป็นเรื่องราวของเขา... ได้ยินมาหลัง ๆ [คนก็พูดกับเรา] ว่า “ข่าวครึกโครมอย่างนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นงานวิดีโอของพวกเขาคุณนะ ของ Wartani นะ” ก็รู้สึกว่ดีเหมือนกันถ้าเป็นอย่างนี้ สามารถมาหนุนเสริมสื่อกระแสหลักที่ไม่ได้นำเสนอในส่วนนี้ได้” (อิสมาอิล ฮายีแวงจี, 2557)

กล่าวได้ว่า การที่ผู้คนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารไปพร้อม ๆ กับองค์กรสื่อ การที่สื่อไม่ใช่ผู้กำหนดวาระและประเด็นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ทำงานสอดคล้องไปกับความต้องการของผู้คนในพื้นที่ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารเป็นผลรวมหรือดัชนีชี้วัดคุณอำนาจของพลังทางสังคม (McNair,

1998: 6) ถึงแม้จะยังไม่สามารถกล่าวในภาพรวมได้ แต่อย่างน้อยก็ดูจะเป็นข้อสรุปในระดับท้องถิ่นของปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า แสดงให้เห็นกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (democratization) ของการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะในความหมายที่ฐานะของผู้รับสื่อและผู้บริโภคกลายเป็นผู้ใช้สื่อ (users) และผู้มีส่วนร่วม (participants) ในการผลิตเรื่องราวด้วย

ความเป็นสถาบันขององค์กรสื่อกับปัจจัยทางสังคมการเมือง

กรอบคิดที่มักจะถูกกล่าวถึงในประเด็นว่าด้วยความเป็นสถาบันขององค์กรสื่อ (organizational) หรือความเป็นมืออาชีพ (professional) ของสื่อมักเกี่ยวพันอยู่กับความคิดว่าด้วยข้อเท็จจริง (facts) ความจริง (truth) ความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) และความไม่ฝักใฝ่เข้าข้าง หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง (impartiality) กับผู้กระทำทางสังคมอื่น ๆ (McNair, 1998: 61-81) อย่างไรก็ตาม สำหรับกระบวนการสื่อสารแล้ว การกล่าวถึงเพียงแต่ “ข้อมูล” ในฐานะ “ข้อเท็จจริง” โดยแยกขาดจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม จะไม่มีความหมายใด ๆ หากไม่ผ่านการตีความ การร้อยเรียงเรื่องราว หรือการทำให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีความหมายขึ้นมา ในแง่นี้ความน่าเชื่อถือในฐานะสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ทางด้านกรสื่อสารจึงเป็นประเด็นที่ถูกตั้งคำถามอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความรุนแรงอย่างพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้

ก่อนที่ “สื่อท้องถิ่น” ปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้จะปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการและลงหลักปักฐานในเวลาต่อมา “สื่อทางเลือก” จาก “ส่วนกลาง” ไม่ว่าจะ เป็น ประชาไท และฟ้าเดียวกัน เป็นสื่อแรก ๆ ที่เข้ามาติดตามประเด็นความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้/ปาตานี นับตั้งแต่ความรุนแรงหวนคืนมาในระลอกล่าสุดหลังปี พ.ศ. 2547 โดยเฉพาะกรณีการสังหารหมู่ตากใบเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 ที่ประชาไทเกาะติดทำข่าวในพื้นที่ ไปพูดคุยกับผู้คนที่ถูกจับกุมและบาดเจ็บ ทั้งในค่ายทหารและโรงพยาบาล นักข่าวประชาไทตามไปประชุมและ

ตั้งคำถามกับเจ้าหน้าที่รัฐ ไปจนถึงการเปิดเผยกรณีการซ้อมทรมาน การนำเสนอข่าวที่ไม่ค่อยมีการนำเสนออีกในสื่ออื่นในขณะนั้น โดยเฉพาะมุมมองที่ไม่ได้มาจากฝั่งรัฐ จึงทำให้ประชาไทเองถูกโจมตีและได้รับฉายาให้เป็น “สื่อมุสลิมใจไว้” (ฮาเบอร์คอร์น, 2557: 60-62, 74-75, 78-79, 170-171)

อย่างไรก็ดี จุดยืนและความพยายามของประชาไทที่จะนำเสนอประเด็นข่าวที่ไม่ค่อยมีการนำเสนอในสื่อหลัก ตลอดจนการนำเสนอข้อคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ จึงมีส่วนสร้างและส่งเสริมฐานะในการเป็น “สื่อทางเลือก” ของประชาไท และพื้นที่ลักษณะนี้เองที่ทำให้เสียงที่แตกต่างและหลากหลายในสังคมสามารถมีช่องทางในการสื่อสาร¹⁸ สำหรับ มูฮำหมัด ตือราแม นักข่าวภาคใต้ของประชาไท และบรรณาธิการโรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ (Deep South Journalism School; DSJ) การทำข่าวกรณีการสังหารหมู่ตากใบของประชาไท ถือได้ว่าเป็นการเริ่มเปิดพื้นที่ให้กับผู้ได้รับผลกระทบในสามจังหวัดชายแดนใต้ ได้ส่งเสียงของตนเองอย่างแท้จริง (อ้างจาก ฮาเบอร์คอร์น, 2557: 79) ทั้งยังกล่าวอีกว่า สามารถพิจารณาประชาไทในฐานะที่เป็นแบบอย่างให้กับสื่อทางเลือกหลายองค์กรในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ รวมไปถึงเป็นพื้นที่ที่นำเสนอข่าวหรือเรื่องราวที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในสังคม (อ้างจาก ฮาเบอร์คอร์น, 2557: 81)

ต่อประเด็นเรื่องพื้นที่ของการสื่อสาร แวมะ แกือกจิก เห็นว่าหน้าที่ของสื่อ โดยเฉพาะตัวของ Media Selatan คือการเปิดพื้นที่สำหรับการพูดคุยถกเถียง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2556 ที่ “พื้นที่ทางการเมืองเปิด” ทำให้เห็นการพูดคุยของ “เสียง” ที่แตกต่างกัน

*“เราเห็นความเปลี่ยนแปลงในบริบทปาตานีในเรื่องการสื่อสาร
ความคิดเห็น การแสดงออก ผู้คนอยากพูด ถ้ามีพื้นที่ให้ ปัญหาคือ
เราไม่มีพื้นที่... ถ้าไม่มีพื้นที่เลย ทางเลือกอย่างเดียวสำหรับคน
ในพื้นที่ก็คือการจับอาวุธ การจับอาวุธอย่างเดียวกัปัญหาไม่ได้...
ผมเลือกการสื่อสาร เพราะผมถือว่า [เป็น] วิธีที่ดีที่สุด ได้ผลที่สุด...
[ลองคิดว่า] “คุณฆ่าศัตรูได้คนหนึ่ง แล้วคุณได้อะไร” กับ “คุณทำให้*

ศัตรูคิดเห็นคล้ายตามหรือเหมือนคุณ คุณได้อะไร” โจทย์มันคนละอัน “เรารบกัน ต่างคนต่างมีอาวุธ คุณตายหนึ่ง ผมตายหนึ่ง วันหนึ่งผมตาย คุณไม่ตาย” มันก็อยู่อย่างนี้ ไม่สามารถขยายอะไร ได้มากกว่านี้ อีกร้อยปีก็ไม่มีฝ่ายใดชนะฝ่ายไหนแท้... รัฐไทยก็ไม่สามารถเอาชนะฝ่ายขบวนการได้ ฝ่ายขบวนการก็ไม่สามารถชนะรัฐไทยได้... คนที่แพ้คือคนอย่างเราที่อยู่ในพื้นที่ นี่คือนสิ่งที่ Media Selatan ต้องยืนยันหยัดต่อไป” (แหวหามะ แวกือจิก, 2557)

การเปิดพื้นที่ของการสนทนาไม่เพียงแต่เป็นการให้พื้นที่สำหรับคนในท้องถิ่นหรือประชาชนปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ แต่นับว่าเป็นการนำเสนอเรื่องราวและทรรศนะของผู้คนในพื้นที่หรือประเด็นจากท้องถิ่นที่ “ไม่เป็นข่าว” สำหรับพื้นที่อื่น ๆ ไปสู่สื่อกระแสหลักหรือสื่อระดับชาติได้ด้วย

ในทำนองเดียวกันกับ Media Selatan สำนักสื่อ Wartani เห็นว่า

“[เป้าหมายของ Wartani เริ่มต้นจาก] คิดจะทำสื่อของคนในพื้นที่จริง ๆ ก่อนหน้านั้นเรามีแนวคิดแค่ง่าย ๆ ว่า เราจะรายงานข่าวอีกด้าน ข้อเท็จจริงอีกด้าน เพราะเรามีต้นทุนที่เป็นคนมลายู เข้าถึงชุมชนของคนมลายู ไปเอาข้อเท็จจริงจากหมู่บ้านมาเสนอแย้งกับสื่อกระแสหลัก... ต่อมาเริ่มตกผลึกมากขึ้น การทำงานได้ไปสัมผัสกับเครือข่าย ได้ไปรู้จักกับสื่อในภูมิภาคอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพียงพวกเรา ในท้องถิ่นปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้] เราก็เริ่มเรียนรู้ที่จะปรับตัวทั้งในแง่เนื้อหาและการที่จะเข้าไปหาองค์ความรู้ในเรื่องของความเป็นมืออาชีพ [ในฐานะองค์กรสื่อ] มากขึ้น ไปเรียนเรื่องการทำข่าว เรียนรู้เรื่องแนวคิดของการทำสื่อ” (ชาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

ทั้งนี้ การเลือกสื่อสารบางประเด็นหรือมุ่งเน้นบางแง่มุมก็ส่งผลให้สถานะความเป็นสื่อถูกตั้งคำถาม แต่ภายใต้ข้อวิจารณ์ดังกล่าว สื่ออย่าง Wartani เองก็พยายามปรับตัวเพื่อสร้างและรักษาสถานะความเป็นมืออาชีพหรือความเป็นสถาบันสาธารณะ ดังที่ชาฮารี เจ๊ะหลงและอิสมาอิล ฮายีแวกิจกล่าวว่า

“หลังจากการเกิดขึ้นของเรา [Wartani] ในพื้นที่นี้ เราถูกมองว่าเหมือนกับเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายขบวนการ [แบ่งแยกดินแดน] เอาแต่เนื้อหาที่พาดพิงรัฐตลอด เหมือนกับว่าเนื้อหาที่เราเล่นไปยันกับรัฐตลอด ทำให้ถูกมองว่าเป็นกระบอกเสียงของอีกฝ่าย [หมายถึงขบวนการแบ่งแยกดินแดน] เพราะฉะนั้นเราจะต้องคิดใหม่ ต้องเปิดพื้นที่ใหม่ ต้องเปิดเครือข่ายและสร้าง content [เนื้อหา] ขึ้นมาใหม่ เพื่อที่จะให้หลุดพ้นจากข้อกล่าวหา” (ซาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

“การวางตัวในพื้นที่ของ Wartani ก็ลำบาก เราต้องระวังทั้งสองว่าจะอยู่ตรงกลางอย่างไร เขาก็บอกว่าทำไมนำเสนอเฉพาะเรื่องราวของคนมลายู ทำไมไม่นำเสนอเรื่องราวของคนไทยพุทธบ้าง เราก็พยายามอธิบายว่า จริง ๆ แล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนในพื้นที่ที่เป็นคนมลายูไม่มีช่องทางในการสื่อสาร แต่คนไทยพุทธที่เป็นคนส่วนน้อยในพื้นที่สามารถที่จะสื่อสารได้ เขามีช่องทางของสื่อกระแสหลักต่าง ๆ ที่สามารถเป็นกระบอกเสียงให้เขาได้ ผิดด้วยหรือที่เราจะมาเป็นกระบอกเสียงให้กับคนมลายูและชาวบ้านที่เป็นมุสลิมที่ไม่เคยมีช่องทางสักนิดหนึ่งเลย สักช่องทางหนึ่งเลย เราก็พยายามอธิบายไป ก็นั่งคิดอยู่เหมือนกันว่าสงสัยอาจจะต้องผลิตนักข่าวที่เป็นคนไทยพุทธบ้าง จะได้ลงไปทำข่าวให้ balance [สมดุล] กัน จะได้ไม่มีข้อครหาอย่างที่เป็นที่สงสัย” (อิสมาอิล ฮายีแวนจิ, 2557)

ไม่เพียงแต่ความขัดแย้งในพื้นที่หรือในระดับท้องถิ่น แต่ยอมปฏิเสธไม่ได้ว่าความเป็นท้องถิ่นนั้นก็สัมพันธ์อยู่กับบริบทสังคมที่กว้างออกไปกว่าท้องถิ่น ปัจจุบันที่ส่งผลต่อท้องถิ่นจึงไม่ได้มาจากเฉพาะภายในท้องถิ่นเอง แต่รวมไปถึงจากที่อื่น ๆ ที่สัมพันธ์กันด้วย ดังที่เสนอไปแล้วว่าการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 นั้นก็ส่งผลต่อสังคมการเมืองในปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ บริบทดังกล่าวส่งผลต่อขบวนการทางการสื่อสาร สร้างเงื่อนไขใหม่ ๆ ต่อความอยู่รอดของสื่อท้องถิ่น

ทั้งนี้ ทั้ง Media Selatan และสำนักสื่อ Wartani ยังเชื่อมั่นว่าขบวนการสื่อสารจะเป็นหนทางสำคัญในการกำหนดอนาคตของสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่นี้

ที่หมายถึงสังคมปาตานี/จังหวัดชายแดนใต้ ดังที่แวนหะแม แวกือจิก (2557) วางเป้าหมายการทำงานไว้ในเรื่องของการทำงานที่สัมพันธ์กับเยาวชนในพื้นที่ ในสองประเด็นหลัก ๆ กล่าวคือ ประการแรกคือสร้างเสริมความรู้เท่าทันสื่อ ทักษะการใช้สื่อ (media literacy) และประการที่สองคือ สร้างและส่งเสริมให้เยาวชนมีฐานะเป็นนักสื่อสารในตนเอง ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

“สิ่งที่เป็นความหวังของ Media Selatan อีกอย่างก็คือการอบรม การให้ความรู้กับคนรุ่นใหม่ให้รู้เท่าทันสื่อ ให้เป็น นักสื่อสารให้ได้... ในทุกตำบลอยากให้มีนักข่าว นักสื่อสาร ทำให้เห็นว่า Media Selatan เป็นของเขาด้วย ไม่ใช่แต่ของเรา... [เพราะ] เยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญ” (แวนหะแม แวกือจิก, 2557)

ในทำนองเดียวกัน สำหรับสำนักสื่อ Wartani กล่าวได้ว่า

“เป้าหมายหลักของ Wartani ก็คือ เราอยากที่จะเป็นสื่อของคนที่มา จากในพื้นที่จริง ๆ เพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการบันทึกประวัติศาสตร์ ในปาตานีเองว่ามันจะจบลงอย่างไร มันจะเป็นสันติภาพแบบไหน คือเราไม่มีธงว่าจะต้องเป็นแบบนี้แบบนั้นนะ จะต้องเป็นเอกราช หรือจะต้อง autonomy [ปกครองตัวเอง] หรือว่าจะต้องกระจายอำนาจ หรือว่าจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของไทยตลอดไป เราไม่มีธง เพียงแต่เราอยากที่จะบันทึกเรื่องราวทุกอย่าง เป็นข้อมูล เป็น database [ฐานข้อมูล] ของทุกอย่างที่เกิดขึ้นในปาตานี เราอยาก บันทึกแล้วก็เก็บไว้ในฐานะที่เป็นสื่อของคนในพื้นที่” (ชาฮารี เจ๊ะหลง, 2557)

กล่าวได้ว่า ความหมายสำคัญที่สื่อทั้งสององค์กรเห็นร่วมกันในฐานะของการเป็นองค์กรสื่ออยู่ที่การเป็นพื้นที่กลางในการสื่อสาร การเป็นพื้นที่ของข้อมูลที่แตกต่าง แต่ความแตกต่างหลากหลายนั้นก็มีความแตกต่างที่อ้างอิงมาจากพื้นฐานของชุมชนหรือท้องถิ่น ความหมายของสื่อท้องถิ่นจึงยึดโยงอยู่กับความเป็น

ท้องถิ่นเอง ไม่เพียงเท่านั้น โดยเฉพาะในกรณีของ Wartani ที่ใช้การสื่อสารออนไลน์เป็นหลักและมุ่งสื่อสารในหลายภาษา ทั้งการใช้ภาษาไทยร่วมกับภาษามลายูในหลาย ๆ ครั้ง และรวมถึงในบางครั้งปรากฏโพสต์ที่ใช้ภาษาอังกฤษด้วย จึงทำให้เรื่องราวจากท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ไม่ได้เป็นแต่เพียงสถานการณ์ที่รับรู้ภายในท้องถิ่นเฉพาะ แต่ด้วยเงื่อนไขทางเทคโนโลยีและความพยายามข้ามพรมแดนทางภาษา ประเด็นที่น่าเสนอจึงสามารถสื่อสารและถกเถียงข้ามถิ่นและข้ามชาติได้

ในแง่นี้การมุ่งเน้นความสำคัญของความสามารถในการสื่อสารและความสำคัญในการเข้าถึงสื่อหรือการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของผู้คนในท้องถิ่นไปจนถึงข้ามท้องถิ่นจึงสอดคล้องกับสมมติฐานของ McNair (1998) ที่ว่ากระบวนการสื่อสารเป็นกลไกและพลังทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อฐานะของความเป็นพลเมืองในกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย

นอกจากนั้น ผู้เขียนเห็นว่า การเป็นสื่อในลักษณะที่พยายามนำเสนอประเด็นทางสังคมที่ไม่ได้รับการพูดถึงในสื่อกระแสหลักจึงเหลื่อมซ้อนอยู่กับลักษณะของการปฏิบัติการทางสังคม (social activists) ด้วยการนำเสนอข่าวที่ไม่เป็นที่ได้ยินได้ฟังในสื่อกระแสหลักมากนัก ไม่ว่าจะเป็นด้วยการนำเสนอเรื่องราวของคนที่ไม่มีโอกาสส่งเสียงบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง หรือคนที่ถูกปิดกั้นทางอำนาจในการแสดงความคิดเห็น จุดยืนและการนำเสนอตั้งนี้จึงแสดงให้เห็นลักษณะในเชิงการวิพากษ์วิจารณ์สังคม ไปจนถึงการตั้งคำถามถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงทำให้สถานะของตัวสื่ออย่าง Media Selatan และ Wartani ไม่ได้มีแต่บทบาทในการเป็น “พื้นที่กลาง” แต่ยังมีฐานะที่ซ้อนทับอยู่กับความหมายว่าด้วยการเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือกล่าวให้ชัดก็คือเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมเอง เช่นเดียวกับกับสำนักข่าวประชาไทที่ไม่สามารถแยกตัวเองจากการเป็นขบวนการทางสังคม (ดู ฮาเบอร์คอร์น, 2557) และในทำนองเดียวกันกับที่กลุ่มนิรโทษกรรมก็ไม่สามารถแยกตัวเองจากการเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองได้เช่นกัน (ดู McCargo and Tanruangporn, 2015)

สรุป

กำเนิดของสื่อท้องถิ่นปาดานี/จังหวัดชายแดนใต้สัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากบริบททางสังคมการเมืองที่สื่อกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ กล่าวคือ กำเนิดขึ้นมาภายใต้บริบทของความขัดแย้งเพื่อนำเสนอเรื่องราวหรือแง่มุมที่มักไม่ถูกนำเสนอเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงย่อมส่งผลต่อการปรับตัวและความอยู่รอดของสื่อที่ทำงานในท้องถิ่นดังกล่าว

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ของความขัดแย้งจึงส่งผลต่อการทำความเข้าใจสถานะและความหมายของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งรัฐ ชาติ ท้องถิ่น และประชาชน ตลอดจนรวมไปถึงสื่อสารมวลชน ความหมายว่าด้วยความเป็นกลางและความเป็นสถาบันสาธารณะขององค์กรสื่อจึงเป็นความหมายที่สัมพันธ์กับบริบทของสถานการณ์ ความอยู่รอดของสื่อท้องถิ่นในบริบทของความขัดแย้งจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งคลี่คลายไปได้ หรืออย่างน้อยก็สามารถเป็นพื้นที่กลางสำหรับให้ความเห็นที่แตกต่างสามารถแสดงออกได้มากที่สุด หากสถาบันสื่อจะทำหน้าที่เป็นกลไกเสริมสร้างฐานความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย หน้าที่หลักคงอยู่ที่การขยายพื้นที่สาธารณะสำหรับการถกเถียงและผลักดันให้เกิดการขยายพีดานหรือข้อจำกัดของการสนทนาถกเถียงให้มากที่สุด บทบาทดังนี้จึงทำให้ “พื้นที่กลาง” มีฐานะเป็นพื้นที่ของการต่อรองหรือต่อต้าน และตัวขององค์กรสื่อเองไม่ได้มีฐานะเฉพาะสื่อกลางในการสื่อสาร แต่เป็นสื่อเชิงวิพากษ์วิจารณ์ที่นำเสนอความคาดหวังต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม พร้อมกันนั้นสื่อเชิงวิพากษ์จึงมีฐานะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไปในตัวเอง

เงื่อนไขทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ยังสัมพันธ์อย่างยิ่งกับเงื่อนไขทางเทคโนโลยีของการสื่อสาร ไม่เพียงแต่ในแง่การผลิต แต่สำหรับผู้รับสื่อคุณลักษณะของสื่อที่แตกต่างกันก็ส่งผลต่อการเข้าถึงและติดตาม สื่อกระจายเสียงและภาพย่อมมีบทบาทหรือมีที่ทางในชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างแตกต่างไปจากสื่อที่เป็นข้อเขียนหรือตัวหนังสือ แต่ในอีกลักษณะหนึ่ง คุณลักษณะที่ต่างก็สร้างโอกาสที่แตกต่างได้เช่นเดียวกัน ดังเช่นอินเทอร์เนตที่เปิดโอกาสให้เรื่องราว

จากท้องถิ่นหนึ่ง ๆ สามารถเป็นที่รับรู้ข้ามท้องถิ่น ลดข้อจำกัดเชิงกายภาพและเวลาในการเดินทางของเรื่องราว จากผู้รับและผู้บริโภคสื่อก็สามารถมีฐานะเป็นผู้ใช้และผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตด้วย กล่าวในแง่นี้ เจ็อนไซทางเทคโนโลยีจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของกระบวนการสื่อสาร หรืออีกนัยหนึ่งสำหรับกรณีสื่อปาดานีในที่นี้ก็คือ สัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง ไม่ว่าจะหมายถึงกระบวนการสันติภาพ สันติสุข หรือเอกราชก็ตามแต่

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย Resilience of Local Media in Thailand ได้รับทุนสนับสนุนจาก USAID ในช่วงปี พ.ศ. 2557 บทความนี้คงไม่สามารถปรากฏขึ้นมาได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ผู้เขียนขอขอบคุณ จิรนุช เปรมชัยพร ตั้งแต่การชักชวนให้ร่วมโครงการวิจัยนี้จนถึงคำแนะนำและอื่น ๆ อีกมากมาย ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข, มุกิตา เชื้อขั่ง และวิภาพร พักอินทร์ สำหรับความช่วยเหลือที่ทำงานชิ้นนี้เป็นไปได้ แวหามะ แวก้อจิก, ซาฮารี เจ๊ะหลง และอิสมาอิล ฮายีแวจิ สำหรับความเชื่อมั่นและการลงมือลงแรงทำให้ออกนาคตที่ดีกว่าของสังคมปาดานี และกษมาพร แสงสุระธรรม สำหรับความคิดเห็นและการวิจารณ์ตั้งแต่ข้อเขียนยังไม่เป็นรูปเป็นร่างจนมาเป็นร่างล่าสุด ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านที่กรุณาให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความนี้ อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องตื้นเขินใด ๆ ล้วนเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว; ตลอดจนบทความนี้ในต้นฉบับบทความผู้เขียนใช้คริสต์ศักราชตลอดทั้งบทความภายใต้ความพยายามที่จะเสนอให้พิจารณาประเด็นปาดานีในบริบทที่กว้างไปกว่าเฉพาะประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนมาใช้พุทธศักราชเป็นไปตามการพิจารณาของกองบรรณาธิการ
- 2 แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- 3 การที่ผู้เขียนใช้คำว่า “ปาดานี/จังหวัดชายแดนใต้” คร่อมกันอยู่นั้น (ในลักษณะเดียวกันกับข้อเขียนของหลาย ๆ คน) เป็นความพยายามที่จะนำเสนอความ

ไม่ลงรอยของความหมายว่าด้วยพื้นที่ทางกายภาพของพื้นที่ที่กลายเป็น “จังหวัดชายแดนใต้” ของไทย ในความหมายที่หมายถึงจังหวัดปัตตานี, ยะลา และนราธิวาส รวมถึงอำเภอจะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย ในจังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน กับความหมายที่ว่าด้วยการเป็น “รัฐปาตานี” ในฐานะที่เป็นรัฐอิสระเดิม การกล่าวถึง “จังหวัดชายแดนใต้” มีนัยถึงการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ขณะที่ การกล่าวถึง “ปาตานี” แสดงให้เห็นความขัดแย้งในเชิงประวัติศาสตร์ หรือในอีกทางหนึ่ง อาจตีความได้ว่าเป็นการแสดงถึงนัยเชิงชาตินิยมมลายูก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ต้องกล่าวด้วยว่า แม้แต่การกล่าวถึง “ปาตานี” อย่างเหมารวมเป็นเนื้อเดียวกันเป็นสิ่งที่มีปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์ต่อผู้คนจำนวนไม่น้อยในพื้นที่ที่เรียกว่า “จังหวัดชายแดนใต้/ปาตานี” เอง ดังเช่นชาวมลายูมุสลิมจำนวนหนึ่งในอำเภอรามัน จังหวัดยะลาในปัจจุบัน ซึ่งกล่าวว่ามิประวัติศาสตร์ผูกพันอยู่กับราชสำนักรามันห์ [สะกดตามต้นฉบับ] ก็รู้สึกกระอักกระอ่วนต่อการนำเสนอประวัติศาสตร์ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรปาตานี ทั้งจากขบวนการแบ่งแยกดินแดนในอดีตและขบวนการปลดปล่อยในปัจจุบัน เนื่องจากราชสำนักรามันห์กับราชสำนักปาตานีในอดีตนั้นถือได้ว่าเป็นศัตรูกัน เป็นต้น (ดู อนุสรณ์ อุณโณ, 2554: 15-21)

- 4 คำว่า Selatan อาจออกเสียงได้ว่า เซอลาตัน, ซลาตัน, สลาตัน [สะ-ลา-ตัน] เป็นคำในภาษามลายูแปลว่า ใต้ ทางใต้ หรือทิศใต้ ในภาษามลายูสำเนียงปาตานี ออกเสียงว่า ซลาแต หรือสลาแต ขณะที่ในภาษาไทยเป็นคำทับศัพท์ ออกเสียงว่า สลาตัน [สะ-หลา-ตัน] เพื่อความเที่ยงตรงและสอดคล้องกันไปตลอดทั้งบทความ จะใช้การสะกดด้วยอักษรโรมัน
- 5 ชื่อของสำนักสื่อ Wartani มาจากการประสมคำสองคำ คือ “warta” ที่แปลว่า ข่าวหรือเรื่องราว ในภาษามลายู กับ “tani” ซึ่งมาจาก ปาตานี (Patani) ในบล็อกของ Wartani บนเว็บไซต์ Deep South Watch ใช้ชื่อร่อว่า “Warta PATANI” ทั้งนี้ ผู้เขียนพบว่า การสะกดชื่อสำนักสื่อ Wartani ในภาษาไทย มีให้เห็น (อย่างน้อย) 4 แบบ คือ วรตานี, วารตานี, วาร์ตานี, และวาระตานี ผู้เขียนเห็นว่า “วรตานี” น่าจะเป็นการถอดเสียงที่ใกล้เคียงกับการออกเสียงภาษามลายูมากที่สุด กระนั้นก็ตาม เพื่อความเที่ยงตรงและสอดคล้องกันไปตลอดทั้งบทความ จะใช้การสะกดด้วยอักษรโรมัน

- 6 แน่อนว่าการขาดอากาศหายใจในกรณีนี้ย่อมเป็นไปได้การดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ยังไม่มีการดำเนินคดีใด ๆ กับผู้เกี่ยวข้องในกรณีดังกล่าวจนถึงทุกวันนี้
- 7 ดูตัวอย่างงานภาษาไทยได้ในรายการเอกสารอ้างอิงที่รวบรวมโดย โครงการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้จังหวัดชายแดนใต้ (Knowledge for Deep South) (2557) สำหรับงานทบทวนสถานะของความรู้ว่าด้วยจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย/ปาตานีที่เผยแพร่ก่อนปี พ.ศ. 2547 โปรดดู แพรศิริศักดิ์ดำเกิง (2551); ผู้เขียนเห็นว่า งานเขียนเชิงวิชาการที่ถือกันว่าเป็นชิ้นแนวหน้าในการนำเสนอประเด็นว่าด้วยชาวมลายูมุสลิมไปสู่อำนาจที่สาธารณะหรืออย่างน้อยก็คือสำหรับผู้อ่านภาษาไทย คือ *มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้* หนังสือที่ปรับปรุงจากคำบรรยายของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นบรรณาธิการ (พิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2550) และหนังสือที่พัฒนามาจากชุดโครงการวิจัยที่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้* บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (พิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2551) นอกจากนี้ อาจนับรวมถึงหนังสือรวมบทความภาษาไทยอีกเล่มหนึ่งที่อาจไม่แพร่หลายเท่าคือ *นอกนิยามความเป็นไทย ไทย-ปัตตานี: เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วม และแบ่งแยกจากกันได้* (พิมพ์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2551) บรรณาธิการโดย ปริญญา นवलเปียน นัยสำคัญของหนังสือเล่มหลังสำหรับผู้เขียนก็คือ การนำเสนอจุดยืนการทำความเข้าใจที่ค่อนข้างไปทางชาตินิยมมลายู โดยเฉพาะบทความของ วัน กาเดร์ เจ๊ะมาน (2551) อดีตผู้นำ/ผู้ประสานงานเครือข่ายเบอร์ซาตู
- 8 หมายถึง จังหวัดปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส และรวมถึง สตูล ด้วย
- 9 ผู้เขียนเห็นว่า ถึงแม้การจะปักป้ายให้ฮัจญ์สุหลงเป็นผู้มีความคิดแบ่งแยกดินแดน อาจไม่สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจน เนื่องจากข้อเรียกร้องที่นำเสนอโดยฮัจญ์สุหลงนั้นก็เป็นการเคลื่อนไหวภายใต้การปกครองของไทย กล่าวคือ การเสนอความคิดเรื่องปกครองตนเอง (political autonomy) นั้นก็ยังอยู่ในกรอบของรัฐไทย ไม่ว่าจะเป็นการเสนอให้ผู้นำหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองระดับสูงในพื้นที่จังหวัดภาคใต้เป็นคนมลายูมุสลิมในพื้นที่, การใช้ภาษามลายูควบคู่กับภาษาไทยในหนังสือราชการ และสอนในโรงเรียนประถม, ใช้กฎหมาย

อิสลาม และรายได้ผลประโยชน์จากในพื้นที่ให้ใช้ในพื้นที่เท่านั้น (ดู เพิ่มเติม/เปรียบเทียบใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556c: 90-91; ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556a: 108-9; พุทธพล มงคลวรวรรณ, 2552; Christie, 1996: 183) แต่กระนั้นเนื่องจากปรากฏร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างฮัจญีสุหลงกับตวนกู มะห์มูด มะไฮยิดดิน (Tengku Mahmud Mahyuddin; บางแหล่งสะกด Mahyiddeen หรือ Mohyiddeen) โอรสของรายาอับลุกาเดร์ กามารูดดิน (Tengku Abdul Kadir Kamaruddin) รายาหรือเจ้าเมืององค์สุดท้ายของปาตานี ทั้งนี้ เนื่องจากหลังรัฐประหารเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1947 ฮัจญีสุหลงและกลุ่มผู้นำท้องถิ่นชาวปาตานีเคยเขียนจดหมายเสนอและสนับสนุนให้ตวนกู มะห์มูด มะไฮยิดดินเป็นแกนนำขบวนการต่อต้านของชาวปาตานี (Patani resistance movement) เพื่อเรียกร้องการสนับสนุนในระดับนานาชาติ (จดหมาย, Tengku Mahmud Mahyiddeen ถึง Barbara Whittingham-Jones, 21 มกราคม 1948, อ้างจาก Christie, 1996: 184, 255 n50) ตลอดจนน่าจะด้วยเพราะความเข้าใจกิจกรรมหนึ่ง แม้จะไม่มีหลักฐานชัดเจน ที่ว่า ตวนกู มะห์มูด มะไฮยิดดิน คือผู้ที่พยายามเรียกร้องให้อังกฤษเข้ามาช่วยเหลือในการแบ่งแยกรัฐปาตานีจากการปกครองของประเทศไทยไปรวมอยู่ในสหพันธรัฐมลายา หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง (ดู ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556b: 140) ซึ่งปรากฏต่อมาว่าไม่เป็นผลสำเร็จ อันที่จริง มีจดหมายเรียกร้อง (petition) ต่อรัฐบาลอังกฤษที่ลงนามโดยชนชั้นนำมลายูเดิม ออกในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1945 หรือหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองไม่นานนัก จดหมายเรียกร้องดังกล่าวแสดงความปรารถนาจะให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาคลี่คลายปัญหาของชาวมลายูปาตานี โดยเฉพาะเรียกร้องให้ช่วย “ปลดปล่อย” ชาวมลายูออกจากเงื้อมมือสยาม เพื่อ “คืน” ดินแดนปาตานีให้แก่ชาวมลายูผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริง เพื่อที่ว่าในที่สุดแผ่นดินปาตานีจะได้รวมเป็นหนึ่งเดียวรัฐมลายูอื่น ๆ ในคาบสมุทรมลายู (ดู Christie, 1996: 179-80, 227-30) แม้จะเป็นไปได้ว่า ตวนกู มะห์มูด มะไฮยิดดิน อาจจะมีส่วนเกี่ยวข้อง แต่จดหมายดังกล่าวไม่มีชื่อของเขา อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างตวนกู มะห์มูด มะไฮยิดดิน กับฮัจญีสุหลง ดังกล่าวนั้นมีส่วนอย่างมากต่อข้อกล่าวหาเรื่องการแบ่งแยกดินแดนของฮัจญีสุหลง ต่อประเด็นนี้ James Ockey ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ว่า การนำเสนอเรื่องการปกครองตนเองเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ฮัจญีสุหลงถูก “ดูด” เข้าไปอยู่ในฝ่ายที่พ่ายแพ้ในทางการเมืองของรัฐไทย/สยามในขณะนั้น อันหมายถึงฝ่ายของปรีดี พนมยงค์ และสิ่งที่ย้อนแย้ง

- ในกรณีนี้ในความเห็นของ Ockey ก็คือ “...การเข้าไปมีเกี่ยวกับการเมืองไทยของเขา แทนที่จะเป็นความพยายามในการแยกตัวออกจากมัน สิ่งนี้แหละที่ทำให้เขาตายก่อนเวลาอันควร.” (Ockey n.d. อ้างจาก, แม็กคาร์โก, 2555: 96)
- 10 ในทำนองเดียวกัน นักประวัติศาสตร์ แพทริค โจรี (2551) เห็นว่า กระแสความเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นเรื่องของการปลดปล่อยเอกราชมลายูจากการปกครองของไทยเป็นหลัก ไม่ใช่เรื่องทางศาสนาเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทั้งนั้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเชิงวาทกรรม (discursive practices) ที่ส่งผลให้ความหมายของการเคลื่อนไหวของชาวมลายูเคลื่อนไหวจาก “ชาตินิยมมลายู” ไปสู่กระแส “ความเป็นอิสลาม” อันทำให้ “ภาพเสนอ” ของผู้คนในพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยเปลี่ยนจาก “มลายู” ไปสู่ความเป็น “มุสลิม” แทนนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องทำความเข้าใจทั้งจากฝั่งรัฐไทยเองผ่านกระบวนการสร้างความหมายความเป็น “ไทยมุสลิม” หรือ “ไทยอิสลาม” ขึ้นมา ซึ่งปรากฏชัดตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยนโยบายที่เปลี่ยนจากการผสมกลมกลืนไปสู่การบูรณาการความเป็นชาติ (integrate) ประกอบกับต้องทำความเข้าใจบริบทสังคมการเมืองแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงนโยบายของมาเลเซียในแง่ของกระบวนการ “อิสลามานุวัตร์” (Islamization) ตลอดจนกระแสการปฏิวัติอิสลามในตะวันออกกลางหลังสงครามเย็นด้วย
- 11 อันที่จริง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างการชุมนุมใหญ่ที่จังหวัดปัตตานีในทศวรรษ 1970 นับเป็นความทรงจำที่เป็น “บาดแผล” ระหว่าง (รัฐ) สยาม-ไทยกับประชาชนชาวปาตานีอีกเหตุการณ์หนึ่ง อาจกล่าวโดยสังเขปได้ว่า การชุมนุมครั้งนั้นก่อตัวขึ้นหลังเหตุทำร้ายและฆาตกรรมประชาชน 6 คน ก่อนโยนร่างทิ้งลงคลองกอดอบบริเวณสะพานกอดอบ ในจำนวนนั้นมีผู้เสียชีวิตจำนวน 5 คน ขณะที่มีผู้รอดชีวิต 1 คน ซึ่งได้กลับมาเล่าเหตุการณ์ให้สาธารณะได้รับรู้ว่าถูกทำร้ายโดยทหารหน่วยนาวิกโยธิน การชุมนุมครั้งนั้นเป็นไปเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับผู้เสียชีวิต ตลอดจนการละเมิดสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นกับประชาชนชาวมลายูปาตานี การชุมนุมเริ่มต้นที่หน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีตั้งแต่วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 หลังจากชุมนุมไปได้เพียงแค่วันที่สาม วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2518 เกิดเหตุระเบิดในบริเวณที่ชุมนุมและการกราดยิงเข้าไปยังบริเวณพื้นที่ชุมนุม เป็นเหตุให้มีผู้ชุมนุมเสียชีวิตไปอีก 12 คน (บางแหล่งก็เสนอว่า 17 คน) และมีผู้บาดเจ็บอีกกว่า 40-50 คน ผู้เสียชีวิตได้รับการยกย่องให้เป็น “ชาฮีด”

(shahid) หรือ “shuhada” อันหมายถึง วีรชนผู้พลีชีพในวิถีแห่งพระเจ้าตามความหมายทางศาสนาอิสลาม (Islamic martyrs) ผู้ชุมนุมมีการแห่ศพของผู้เสียชีวิตไปยังกูโบร์ (สุสาน) ในฐานะวีรชน ขณะที่การชุมนุมย้ายไปอยู่ที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีและดำเนินต่อไปจนกระทั่งถึงวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2519 หลังการเจรจาระหว่างแกนนำผู้ชุมนุมกับตัวแทนรัฐบาลศึกฤทธิ์ ปราโมชยุติลง โดยสาระสำคัญของการเจรจาอยู่ที่ผู้แทนรัฐบาลยืนยันจะดำเนินคดีกับผู้ต้องหาฆ่าและทำร้ายประชาชน 6 คน ย้ายหน่วยนาวิกโยธิน ดำเนินการทางกฎหมายในกรณีระเบิดหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานี ตลอดจนช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจ่ายเงินชดเชยเยียวยาแก่ผู้บาดเจ็บและครอบครัวผู้เสียชีวิต เป็นต้น ผลการเจรจานำไปสู่การยุติการชุมนุมที่กล่าวกันว่ามีส่วนร่วมมากที่สุด ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กินเวลายาวนาน 45 วัน (ประเมินว่าแต่ละวันน่าจะมียุทธินุญมีผู้ชุมนุมหลักหลายพันคนและในบางวันที่มีการเคลื่อนขบวนน่าจะมียุทธินุญมีผู้ชุมนุมถึงหลักแสนคน) อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาพบว่า ข้อเจรจาหรือคำสัญญาเหล่านั้นไม่ได้รับการปฏิบัติทั้งหมด อีกทั้ง ผู้เกี่ยวข้องกับการชุมนุมในครั้งนั้นหลายคนกลับหายสาบสูญ หลายคนเสียชีวิตจากการถูกลอบสังหาร (Muhammad Arafat, 2007: 50-61; อารีเพ็ญ อุตรสินธุ์, 2558: 95-157, 183-95)

- 12 ตัวอย่างเช่น ถ่ายทอดเสียงการเสวนาหัวข้อ “สื่อชายขอบ ในศูนย์กลางสันติภาพ” ณ ร้านหนังสือแห่งหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2556; ถ่ายทอดเสียงการเสวนาหัวข้อ “ความคาดหวังของคนยะลาต่อการพูดคุยสันติภาพระหว่างตัวแทนรัฐบาลไทยกับตัวแทนขบวนการ BRN” จัดขึ้นที่ร้านโรตีแห่งหนึ่งในจังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2556; ถ่ายทอดเสียงเวทีเสวนา “ความเป็นมาการเมืองไทย ความเป็นไปปาตานี” ณ วังพิพิธภักดี อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557; ถ่ายทอดเสียงเวทีเสวนา “Islam Dan Politik อิสลามกับการเมือง” ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี วันที่ 28 มีนาคม 2014; ถ่ายทอดสด (live streaming) ทาง YouTube เวทีเสวนา “สื่อสันติภาพปาตานี และก้าวต่อไป” ณ โรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี เมื่อ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2557 ฯลฯ

- 13 ทั้งนี้ ผู้ใช้ภาษามลายูในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันก็ไม่ได้มีสำเนียงภาษาถิ่นเพียงแบบเดียว สำเนียงภาษามลายูที่ใช้ในจังหวัดสตูลหรือในฝั่งอันดามันก็แตกต่างไปจากที่ใช้กันในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางส่วนของสงขลา

กล่าวคือ สามารถจำแนกได้สองภาษาใหญ่ ๆ ดังข้อมูลที่ปรากฏในเว็บไซต์ *Ethnologue: Languages of the World* (www.ethnologue.com) ในหน้าเว็บที่กล่าวถึงภาษาในประเทศไทย (“Thailand” 2016) จำแนกภาษามลายูไว้สองภาษาด้วยกัน คือ มลายูปัตตานี (Pattani Malay) และมลายูสตูล (Satun Malay) ไม่เพียงเท่านั้น ควรกล่าวด้วยว่ายังปรากฏสำเนียงท้องถิ่นย่อยลงไปอีก อาทิ ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา ก็มีสำเนียงที่แตกต่างออกไปจากกันเฉพาะถิ่น ตัวอย่างเช่น ในงานศึกษาทางมานุษยวิทยา อนูสรณ์ อุณโณ (2554: 31) นำเสนอว่าชาวมลายูในอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ใช้ภาษามลายูถิ่นรามันห์ ซึ่งแตกต่างจากภาษามลายูมาตรฐานหรือมลายูกกลาง และต่างเล็กน้อยจากภาษามลายูถิ่นปัตตานี เป็นต้น

- 14 ในวิทยานิพนธ์ของ Muhammad Arafat (2007) ที่ทำงานภาคสนามในช่วงปี 2005 เนื้อหาส่วนหนึ่งเสนอให้เห็น สิ่งที่เขาเรียกว่า “บรรยากาศของความกลัว” (climate of fear) ที่ส่งผลให้ผู้คนที่อาศัยในพื้นที่ของความรุนแรงสงบและระแวดระวังในสถานะของผู้คนต่าง ๆ ที่พบเจอในสังคมตนเอง เนื่องจาก “ไม่รู้ว่าจะเชื่อใจใครได้บ้าง” ในความหมายที่ว่า “ไม่รู้ว่าจะสามารถพูดคุยเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงได้มากน้อยแค่ไหนกับใครได้บ้าง แม้แต่คนในชุมชนหรือเพื่อนบ้าน จึงทำให้แทบไม่พบการสนทนาแลกเปลี่ยนกันในระยะสั้นว่าด้วยสถานการณ์ความรุนแรงในที่สาธารณะ นอกจากญาติใกล้ชิดหรือสนิทสนมไว้ใจกันมาก ๆ เท่านั้น ทั้งนี้ บรรยากาศของความกลัวและความหวาดระแวงที่ Arafat นำเสนอนั้นครอบคลุมทั้งความรุนแรงต่อชีวิตของผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ ทั้งจากฝ่าย “ขบวนการ” และ “เจ้าหน้าที่รัฐไทย” แน่นนอนว่าไม่เพียงแต่การสนทนาแลกเปลี่ยนแต่ย่อมนวมไปถึงการเดินทางในชีวิตประจำวันของผู้คนระมัดระวังมากขึ้น ด้วยถือกันว่าใคร ๆ ก็อยู่ในความเสี่ยงไม่น้อยไปกว่ากัน เพราะ “ไม่รู้ว่ามีใครกำลังจับจ้องมองดูอยู่หรือไม่” (ดูเพิ่มเติม Muhammad Arafat, 2007: 12-41, โดยเฉพาะ 34-36)
- 15 หลังจากหยุดออกอากาศกว่า 2 ปี สถานีวิทยุ Media Selatan กลับมาออกอากาศเต็มรูปแบบอีกครั้งในช่วงต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2559 โดยนอกจากถ่ายทอดเสียงทางคลื่นวิทยุแล้ว ยังสามารถฟังออนไลน์ได้ทางเว็บไซต์ของสถานีและแอปพลิเคชันในระบบแอนดรอยด์ ตลอดจนมีการถ่ายทอดสดภาพและเสียงบางรายการจากห้องจัดรายการผ่านทางเพจเฟซบุ๊กของสถานีด้วย

- 16 ตำแหน่ง/สถานะในขณะที่สัมภาษณ์
- 17 ดูเพิ่มเติม WARTANI.COM (2014) และกองบรรณาธิการ สำนักสื่อ Wartani (2014)
- 18 นอกจากเรื่องสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี ประเด็นหลัก ๆ ที่ทั้งคณะทำงานประชาไท ผู้เขียน และผู้อ่าน ส่วนใหญ่ที่ให้ข้อมูลในงานวิจัยที่กลายมาเป็นหนังสือ *กระแสเสียงของสื่อเสรี* ที่เขียนโดย ไทเรล ฮาเบอร์คอร์น (2557) เห็นว่า ประชาไททำหน้าที่เป็นปากเสียงที่โดดเด่นยังรวมไปถึงการต่อต้านรัฐประหาร พ.ศ. 2549, การสลายการชุมนุมผู้ประท้วงเสื้อแดง ในปี 2010 และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญามาตรา 112 และนักโทษการเมือง (ฮาเบอร์คอร์น, 2557: 58) ในแง่หนึ่ง ประชาไทจึงถูกปกป้องให้เป็น “สื่อเสื้อแดง” ตลอดจนเคยถูกโจมตีว่าเป็น “สื่อล้มเจ้า” ด้วย
- 19 ควรกล่าวด้วยว่า การกล่าวยืนยันถึงการบันทึกหรือเป็นฐานข้อมูลของ Wartani นั้น แสดงออกในแต่ละโพสต์ของ Wartani เอง ที่จะลงท้ายข่าวหรือรายงานไว้ด้วยข้อความที่มีลักษณะเป็น “คำขวัญ” ในสามภาษา คืออังกฤษ ไทย และมลายู ที่ว่า “Let us be the witnesses for peace in PATANI // ร่วมเป็นสักขีพยาน เพื่อสันติภาพ ณ ปาตานี // Bersama kita menjadi saksi demi kedamaian di PATANI.”

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- โจรี, แพทริค. 2551. “จาก ‘มลายู’ สู่ ‘มุสลิม’: ภาพหลอนแห่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในภาคใต้ของไทย”. ใน ปริญา นวลเปียน (บ.ก.), *นอกนยามความเป็นไทย ไทย-ปัตตานี: เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วม และแบ่งแยกจากกันไม่ได้*, หน้า 27-48. สงขลา: ศูนย์ทะเลสาบศึกษา.
- เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร. (2547) 2548. *หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ... หรือวีรบุรุษ แห่งจังหวัดภาคใต้*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบ กึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐิตินบ โภมลนิมิ (บ.ก.). 2557. *เสียงในสนามสันติภาพ: บทบาทวิทยุชุมชนชายแดนใต้กับการสร้างพื้นที่กลาง*. ปัตตานี: โครงการจัดพิมพ์ดีพบุ๊กส์ (deepbooks) ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2556a. “ข้อเสนอของฮัจญ์สุหลง และท่านปรีดี พนมยงค์ ต่อการปกครองพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”. ใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี*, หน้า 98-119. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. 2556b. “ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม”. ใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี*, หน้า 120-57. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. 2556c. “แลไปข้างหลัง: ‘ปาตานี รัฐมลายูนอกมลายู’”. ใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปาตานี*, หน้า 81-97. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2550. “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี”. ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บ.ก.), *มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้*, หน้า 16-55. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- พุทธพล มงคลวรารณ. 2552. “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับ ‘ข้อเรียกร้อง 7 ข้อของหะยีสุหลง’,” *รัฐมิแล* 30(3): 15-27.
- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2551. “ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยในรอบ 26 ปี”. ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บ.ก.), *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, หน้า 108-74. กรุงเทพฯ: มติชน.
- แม็กคาร์โก, ดันแคน. 2555. *ฉีกแผ่นดิน: อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ประเทศไทย*, แปลโดย ณัฐธยาน์ วันอรุณวงศ์. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอปไฟ.
- วรพล พรหมกบุตร. 2540. *ทฤษฎีความเป็นกลางของสื่อสารมวลชน: ข้อเสนอความคิดเชิงสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โครงการตะเกียงรั้ว.

วัน กาเดร์ เจ๊ะมาน. 2551. “กระบวนการประชาธิปไตยกับการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้”. ใน ปริญญา นवलเปียน (บ.ก.), *นอกนียมความเป็นไทย ไทย-ปัตตานี: เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วม และแบ่งแยกจากกันได้*, หน้า 173-210. สงขลา: ศูนย์ทะเลสาบศึกษา.

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี. 2557. “ความจริงอันไม่มีใครอยากฟังเกี่ยวกับความขัดแย้งที่รุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้: เมื่อผ่านทศวรรษของความเป็นจริงอันสับสน ความกดดันและการแสวงหาทางออกอันไม่แน่นอน”. บทความนำเสนอในเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการ “อ่านสถานการณ์รอมฎอน” ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (เอกสารสำเนา).

อนุสรณ์ อุณโณ. 2554. ‘*นับิตะมาแกปีแน*’ (ในปีไม่กินหมาก): *มลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย*. รายงานการวิจัยทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม.

อารีเพ็ญ อุดรสินธุ์. 2558. “*กลุ่มสลัดัน*” *กลางกระแสประชาธิปไตยแบ่งบาน: ขบวนการนักศึกษาหลายปาดานี พ.ศ. 2515-2520*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาพัฒนาเด็กและเยาวชน.

ฮาเบอร์คอร์น, ไทเรล. 2557. *กระแสเสียงของสื่อเสรี 10 ปีแรกของประชาไท*, แปลโดย ภักวดี วีระภาสพงษ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสื่อเพื่อการศึกษาของชุมชน (FCEM).

Ockey, James. (2547) 2548. “บทเรียนจากประวัติศาสตร์: รั้งผู้สูญหลงกับจังหวัดมุสลิมภาคใต้”. สุพจน์ แจ็งเร้ว (แปล). ใน เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, *หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ... หรือวีรบุรุษแห่งสี่จังหวัดภาคใต้*, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า (9)-(30). กรุงเทพฯ: มติชน.

ภาษาอังกฤษ

Atton, Chris. 2002. *Alternative Media*. London: Sage.

Christie, Clive J. 1996. *A Modern History of Southeast Asia: Decolonization, Nationalism and Separatism*. London and New York: Tauris Academic Studies.

Loos, Tamara. 2006. *Subject Siam: Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand*. Ithaca and London: Cornell University Press.

McCargo, Duncan, and Peeradej Tanruangporn. 2015. "Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists," *Journal of Contemporary Asia* 45(3): 419-42.

McNair, Brian. 1998. *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.

Muhammad Arafat Bin Mohamad. 2007. *Memories of Martyrdom and Landscapes of Terror: Fear and Resistance Among the Malays of Southern Thailand*. MA Thesis, Southeast Asian Studies Programme, National University of Singapore.

Sandoval, Marisol, and Christian Fuchs. 2010. "Towards a Critical Theory of Alternative Media," *Community Media-the Long March* 27(2): 141-50.

การสัมภาษณ์

ซาฮารี เจ๊ะหลง. 2557. สัมภาษณ์โดย ณภัค เสรีรักษ์ และ กษมาพร แสงสุระธรรม. ปีตตานี: 13 ธันวาคม.

แหวหามะ แก้วก้อจิก. 2557. สัมภาษณ์โดย ณภัค เสรีรักษ์. ปีตตานี: 11 ธันวาคม.

อิสมาอิล ฮายีแวจิ. 2557. สัมภาษณ์โดย ณภัค เสรีรักษ์ และ กษมาพร แสงสุระธรรม. ปีตตานี: 13 ธันวาคม.

บทสัมภาษณ์ที่มีการตีพิมพ์

มันโซร์ สาและ. 2556. [2557] “มันโซร์ สาและ: ผู้เปิด “หน้าต่างสังคม” ผ่านสื่อวิทยุภาษามลายู”. สัมภาษณ์โดย ฮัสซัน โตะดง. ใน จูตินิบ โกมลนินิ (บ.ก.), *เสียงในสนามสันติภาพ: บทบาทวิทยุชุมชนชายแดนใต้กับการสร้างพื้นที่กลาง*, หน้า 45-51. ปัตตานี: โครงการจัดพิมพ์ดีพบุ๊กส์ (deepbooks) ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (บทสัมภาษณ์เผยแพร่ออนไลน์ปี 2556).

แหวหะ แกกือจิก. 2556. [2557] “แหวหะ แกกือจิก: เสียงที่ไม่หลงเหลือ พื้นที่สันติภาพของ ‘Media Selatan’”. สัมภาษณ์โดย มูฮำหมัด ดือราแม และ ฮัสซัน โตะดง. ใน จูตินิบ โกมลนินิ (บ.ก.), *เสียงในสนามสันติภาพ: บทบาทวิทยุชุมชนชายแดนใต้กับการสร้างพื้นที่กลาง*, หน้า 99-109. ปัตตานี: โครงการจัดพิมพ์ดีพบุ๊กส์ (deepbooks) ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. (บทสัมภาษณ์เผยแพร่ออนไลน์ปี 2556).

เอกสารออนไลน์

กองบรรณาธิการ สำนักสื่อ Wartani. 2014. “ชาวบ้านร้องทหารพรานวิสามัญเด็ก 14 ปี.” *WARTANI: Warta PATANI: สำนักสื่อ วารัตานี*. August 27. <http://www.deepsouthwatch.org/node/6090>. (เข้าถึงวันที่ 28 มีนาคม 2558).

โครงการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้จังหวัดชายแดนใต้ (Knowledge for Deep South). 2557. “รายการเอกสารอ้างอิงเรื่อง ความขัดแย้ง สันติภาพ เยียวยา ในจังหวัดชายแดนใต้”. ปรับปรุงเนื้อหาครั้งล่าสุด 5 มีนาคม 2557. [http://k4ds.psu.ac.th/phocadownload/K4DS_Reviews/Review_literature\(Peace_Relief_Conflict\).pdf](http://k4ds.psu.ac.th/phocadownload/K4DS_Reviews/Review_literature(Peace_Relief_Conflict).pdf) (เข้าถึงวันที่ 19 มิถุนายน 2559).

ตูแวนันยา ตูแวนแมง. 2558. “11 ปีการสู้รบแบบกองโจรกับ 3 จุดเปลี่ยนทางการเมือง : อนาคตชะตากรรมปาตานีจะเป็นอย่างไร?” *Deep South Watch | ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้*. <http://www.deepsouthwatch.org/node/6700>. (เข้าถึงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2558).

- รอฮานี จีอนารา. 2557. “ตามหาคนแรกเริ่ม ‘วิทยุรวมภวอน’ นักจัดรายการท่ามกลางความคิดที่หลากหลาย”. *Deep South Watch | ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้*. <http://www.deepsouthwatch.org/dsj/5887>. (เข้าถึงวันที่ 20 กันยายน 2557).
- สถานีวิทยุมีเดียสตาดัน. 2014. “กว่าจะมาเป็น ‘Media Selatan’”. *สถานีวิทยุมีเดียสตาดัน*. <http://rdselatan.com/rd/aboutn.php>. (เข้าถึงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2557).
- “Thailand.” 2016. *Ethnologue*. <http://www.ethnologue.com/country/TH/languages>. (เข้าถึงวันที่ 19 มิถุนายน 2559).
- WARTANI.COM. 2014. ชาวบ้านไอร์ก็อเนาะร้องสื่อ “กรณีทหารพรานวิสามัญเด็กวัย 14”. <https://www.youtube.com/watch?v=xWcKWVtctCo>. (เข้าถึงวันที่ 28 มีนาคม 2558).